

Čížmář, Zdeněk; Dočkalová, Marta; Gregerová, Miroslava; Kazdová, Eliška; Koštuřík, Pavel; Mrázek, Ivan; Procházková, Pavlína

Unikátní nález hromadného pohřbu v sídlištní jámě ze starší doby bronzové v Těšeticích-Kyjovicích, okr. Znojmo

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1993, vol. 42, iss. E38, pp. [15]-57

ISBN 80-210-0918-7

ISSN 0231-7915

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109064>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

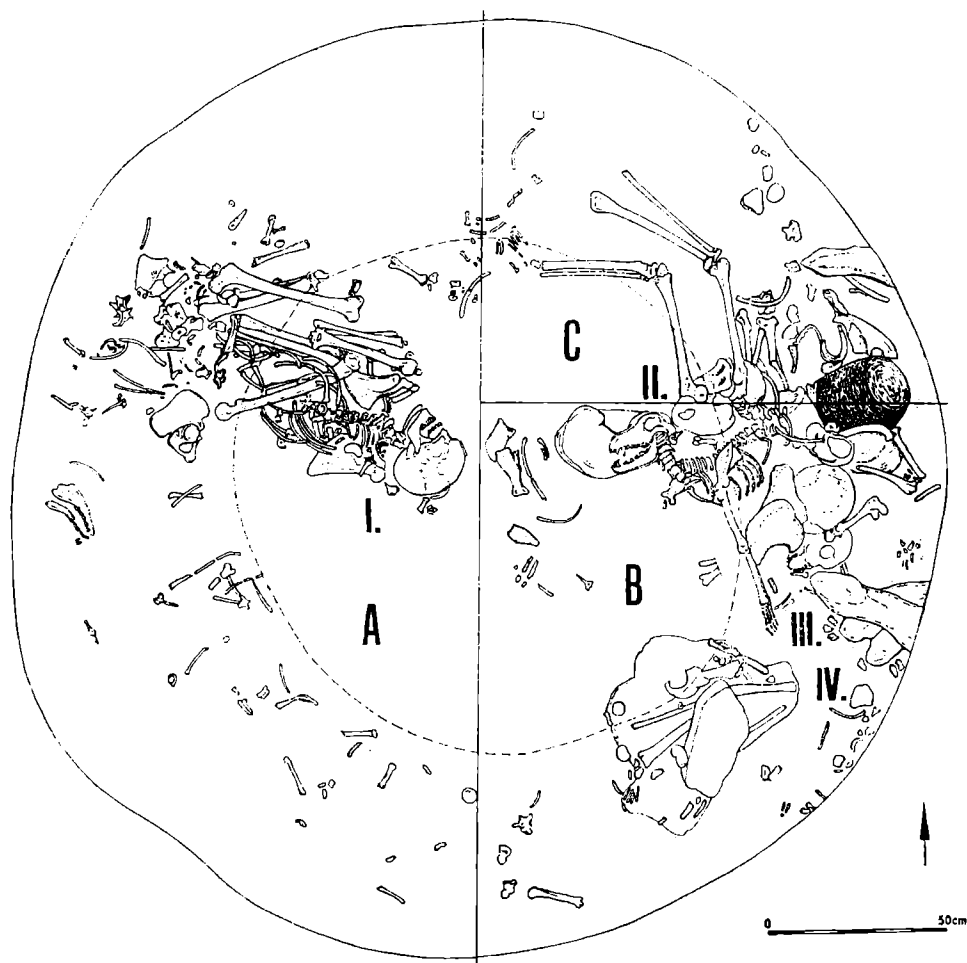
ZDENĚK ČIZMÁŘ — MARTA DOČKALOVÁ
— MIROSLAVA GREGEROVÁ — ELIŠKA KAZDOVÁ
— PAVEL KOSTUŘÍK — IVAN MRÁZEK
— PAVLÍNA PROCHÁZKOVÁ

UNIKÁTNÍ NÁLEZ HROMADNÉHO POHŘBU V SÍDLIŠTNÍ JÁMĚ ZE STARŠÍ DOBY BRONZOVÉ V TĚSETICÍCH - KYJOVICÍCH, OKR. ZNOJMO

Při systematickém výzkumu neolitického sídliště v Těšeticích — Kyjovicích byl v roce 1991 objeven unikátní hromadný pohřeb H 16 v sídlištní jámě ze starší doby bronzové (obr. 4 : 2). V sídlištním objektu 387 (obr. 1) byla odkryta kostra dospělé ženy (I), zdobená korálkovým náhrdelníkem (199 koráleků), kostry dvou nedospělých jedinců, dívky (II) a chlapce (III), a neúplná kostra novorozence (IV). Spolu s lidskými pozůstatky byla v jámě nalezena i kostra psa (*Canis familiaris* — obr. 5 : 1) a izolované nálezy zvířecích kostí z prasete (*Sus scrofa domestica*), krávy (*Bos taurus*) a ovce (*Ovis aries*). Objekt 387 se nacházel ve východní části sektoru A 4, v místě, kde převládá neolitické osídlení (obr. 2). Sídlištní objekt 387 (obr. 3a) měl na úrovni zarovnaného podloží téměř kruhový půdorys o $\varnothing$ 154 cm. Ve střední části se stěny jámy kónicky rozšiřovaly do $\varnothing$ 200 cm (obr. 3b), a u dna se rozšiřovaly na $\varnothing$ 265 cm (obr. 3c). Jáma byla hluboká 195 cm. Tvarově šlo o charakteristický sídlištní objekt ze starší doby bronzové.

NÁLEZOVÉ OKOLNOSTI

Jáma 387 byla vybírána postupně, nejprve její západní část s cílem získat kontrolní profil ve směru S — J. Výplň při povrchu byla sypká, jednoduše hnědě zbarvená s početnými zlomky lineární keramiky (dále jen LnK) a 4 kusy štípané industrie. V povrchové vrstvě od 0—20 cm byla nerovnoměrně rozptýlená LnK a dva fragmenty MMK. V hloubce mezi 20—40 cm byl nalezen pouze nepatrný počet keramických zlomků a dva kusy štípané industrie. O 20 cm níže, tj. v hloubce 60 cm pod povrchem jámy byl téměř v její střední části odkryt kamenný zával (obr. 4 : 1). V okolí kamenů se opět vyskytovaly zlomky LnK, drobné indiferentní keramické fragmenty, dva kusy štípané industrie a první zlomky zvířecích kostí. Stávající komplikovanost nálezu vyžadovala provedení plošného odkryvu. Jižní část jámy byla pracovně

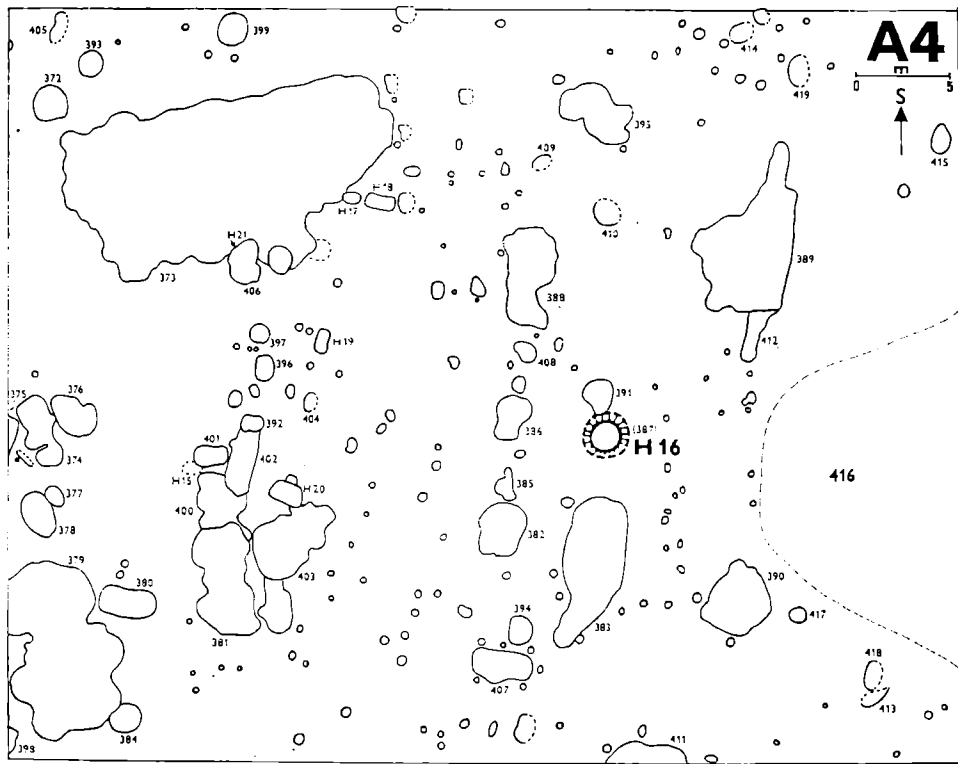

Obr. 1. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Púdorys H 16 s rozložením zvířecích a lidských kosterních pozůstatků. I. — kostra ženy, II. — kostra dívky, III. — skelet chlapce, IV. — kůstky novorozence.

rozdělena na plochy A, B. Menší severovýchodní část jámy, plocha C, byla ponechána pro účely kontrolního profilu (obr. 3a). Podle pomocného pracovního rozčlenění jámy byly pak jednotlivé nálezy evidovány do částí A, B a C.

ČÁST B

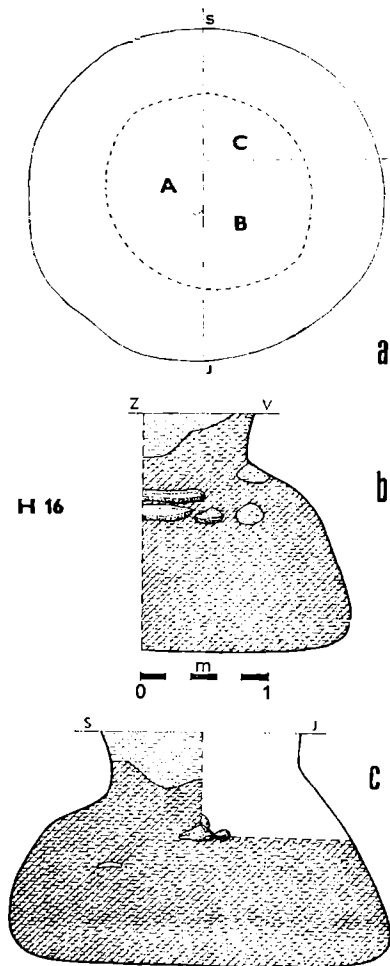
Po odstranění horní části kamenného závalu se v tmavší hnědé výplni vyrýsoval skelet psa, jehož lebka ležela těsně u konce kamenného závalu (obr. 5 : 1). Pes ležel přední polovinou těla na pravém boku, zadní část

Obr. 2. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Poloha jámy s hromadným kostrovým hrobem H 16 na ploše sektoru A 4.

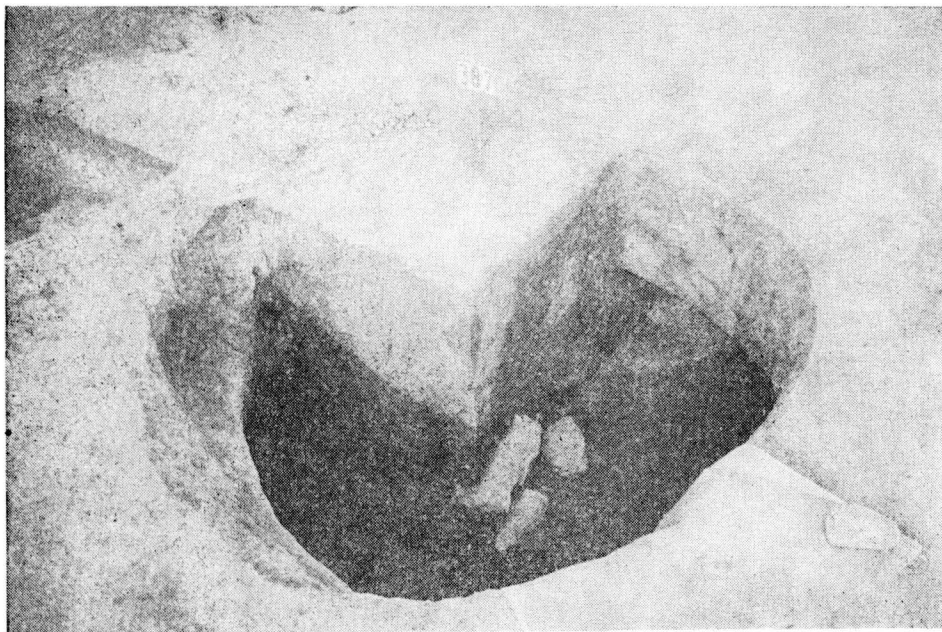
těla měl otočenou hřbetem dolů. Pánev psa ležela mezi nádobou a lebečným týlem kostry č. II (obr. 8 : 1). Levá zadní končetina byla mírně pokrčena, ležela v anatomické poloze opřená o stěnu nádoby (obr. 5 : 2). Pravá zadní končetina byla rozrušena, pravý femur (obr. 8 : 1) mezi lebkou kostry č. II a lebkou kostry č. III. Tibie byla otočená o 180° tak, že kolenní kloub směřoval ke stěně jámy (obr. 5 : 1, 2). Fibula ležela u stěny jámy. Pes ležel v hloubce 70—80 cm, v této úrovni zásypu jámy, byly objeveny dva válcovité korálky, které ležely odděleně (ve vzdálenosti 52 cm) při J a JV okraji části B. V hloubce 80—100 cm bylo soustředěno nejvíce keramických nálezů: kromě LnK a velmi drobných keramických zlomků se zde našel (hl. 87 cm) velký stěp starobronzového stáří s vodrovně zdrsňeným povrchem (obr. 12 : 16). V hloubce 95 cm, jižně od kostry psa ležel ojedinelý uhlík. U jižní stěny v hloubce 105 cm od zarovnaného povrchu byla nalezena čepelka. V hloubce 100—120 cm byla odkryta lidská kostra č. III, a po obvodu jámy roztroušená kostra č. IV (obr. 1).

U kostry č. III došlo k dvojímu narušení, především v době pohřbívání a sekundárně v průběhu výzkumu. Tělo tohoto pohřbeného jedince nebylo zasypáno okamžitě, v důsledku toho byla jeho horní polovina těla

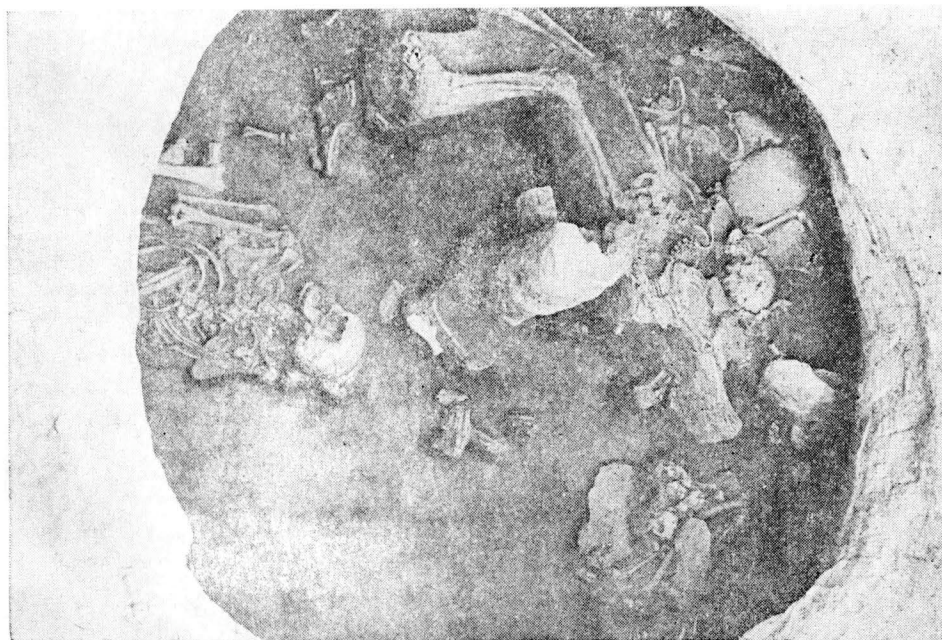
Obr. 3. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. a) půdorys s pomocným rozčleněním jámy na tři části; b) řez polovinou objektu ve směru V—Z, c) profil jámy ve směru S—J (zachycuje jen hliněný zásyp s kameny bez kosterních pozůstatků).

rozvlečena. Lebka ležela na temeni, lebeční báze a týlní otvor směřoval nahoru (obr. 6 : 1). Dolní čelist ležela na své bázi ve vzdálenosti 15 cm od lebky, přední částí (bradou), směřovala ke stěně jámy (obr. 7 : 1). Na dolní čelisti ležela scapula, v jejím okolí clavícula a ulna z pravé ruky. Pravý humerus ležel podélně před lebkou a radius příčně pod humerem. Část žeber, obratlů krčních a hrudních byla roztroušená v okolí dolní čelisti a po obvodu jámy (obr. 6 : 1; 7 : 1). Zbývající obratle hrudní a bederní byly předčasně vyzvednuty při výzkumu, čímž došlo ke zkreslení nálezové situace. Anatomické uložení zůstalo zachováno jen u levé ruky a dolních končetin. Levá ruka byla ohnutá v loketním kloubu, humerus směřoval pod lebku č. III. Pravá polovina pánve a dolní končetiny byly uloženy ve skrčené poloze, ve výšce 15 cm nad dnem jámy. Pravá noha

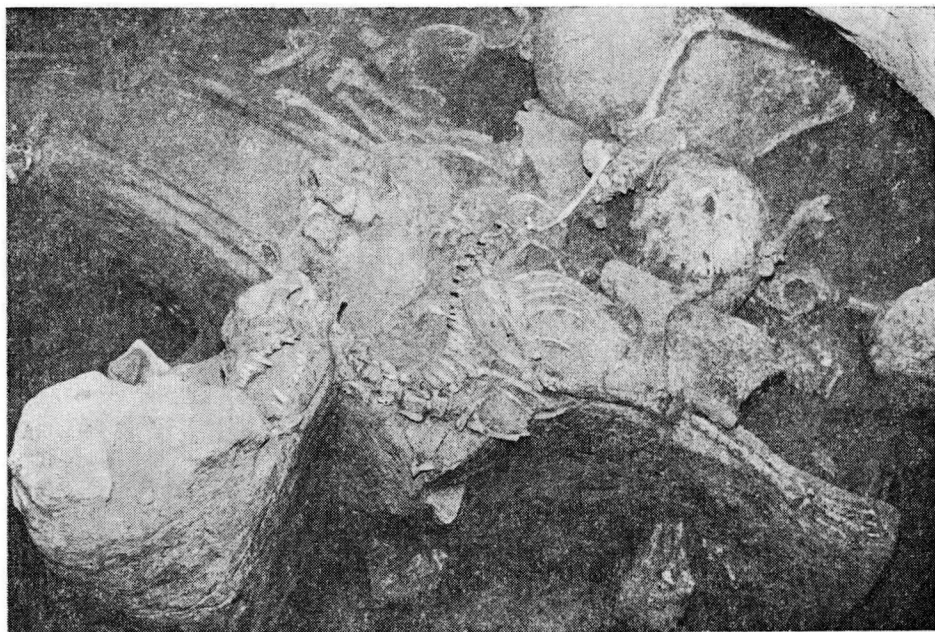

1

2

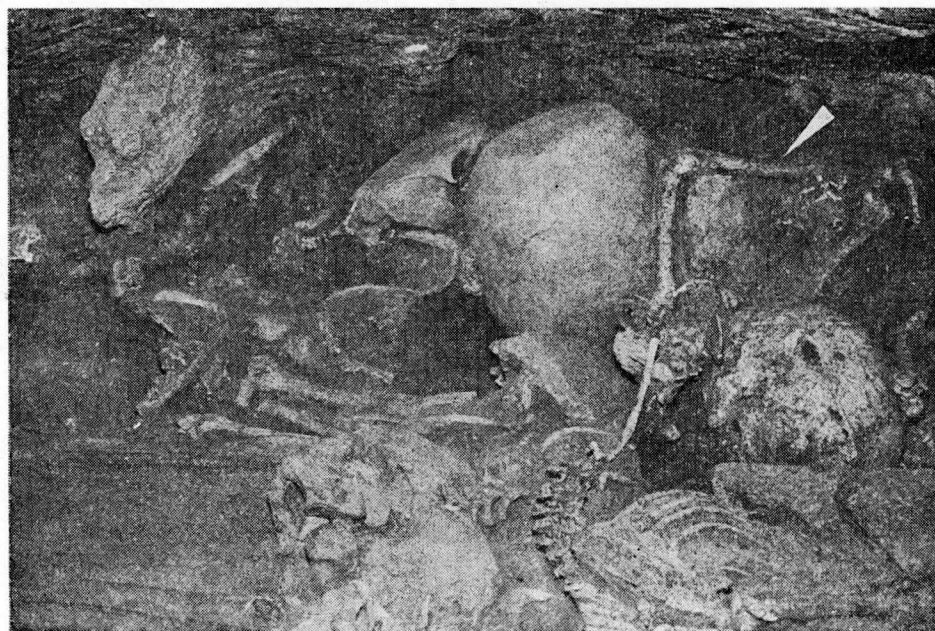

Obr. 4. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. 1 — Pohled na část odkryté jámy 387 s kamenným závalem. 2 — Nálezová situace odkrytého hromadného pohřbu H 16 v objektu 387.

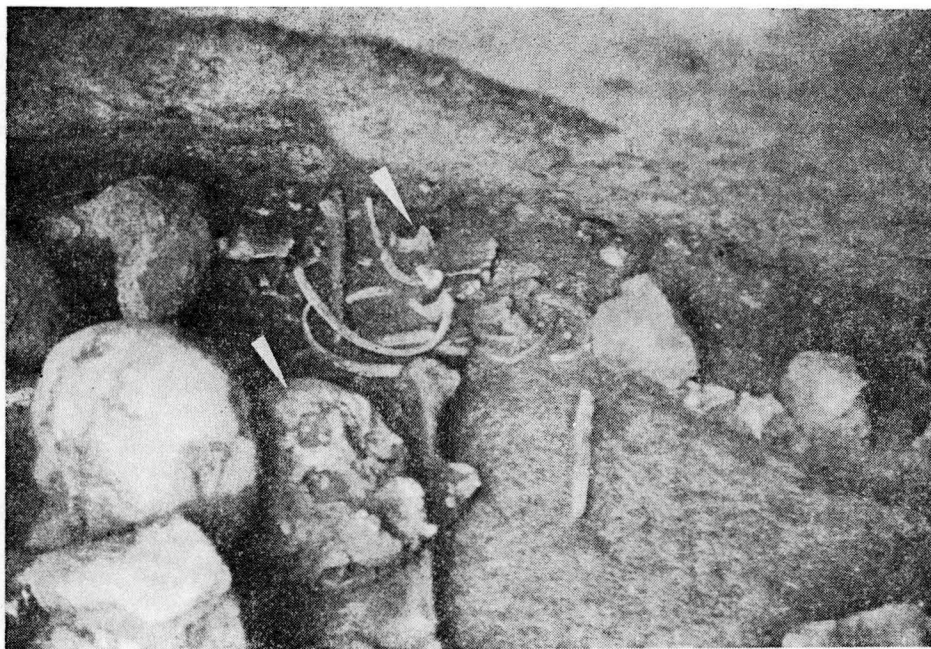

1

2

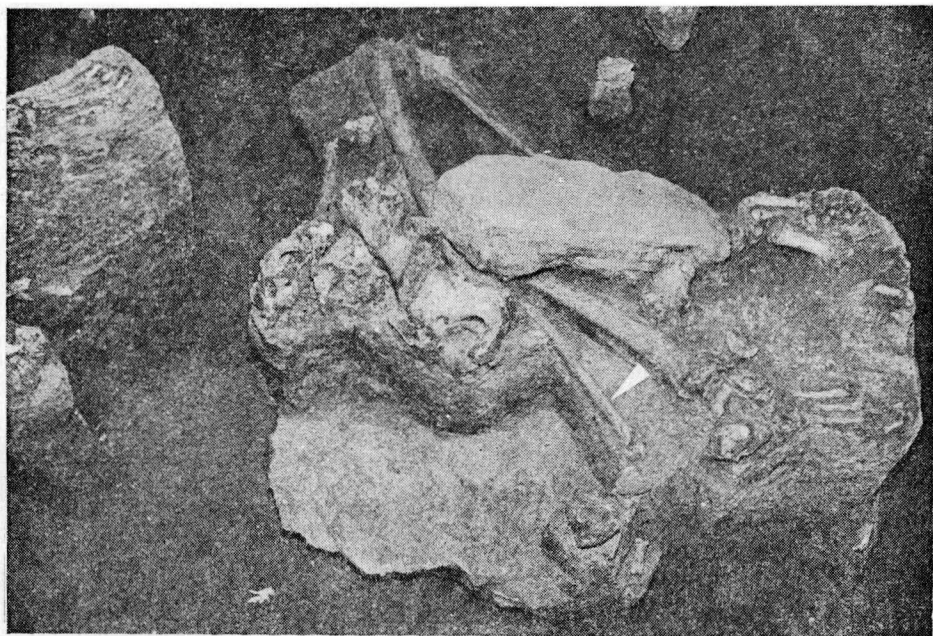

Obr. 5. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo: 1 — Kostra psa ležícího u konce kamenného závalu. 2 — Dolní polovina těla psa, se zadní končetinou uloženou u stěny nádoby.

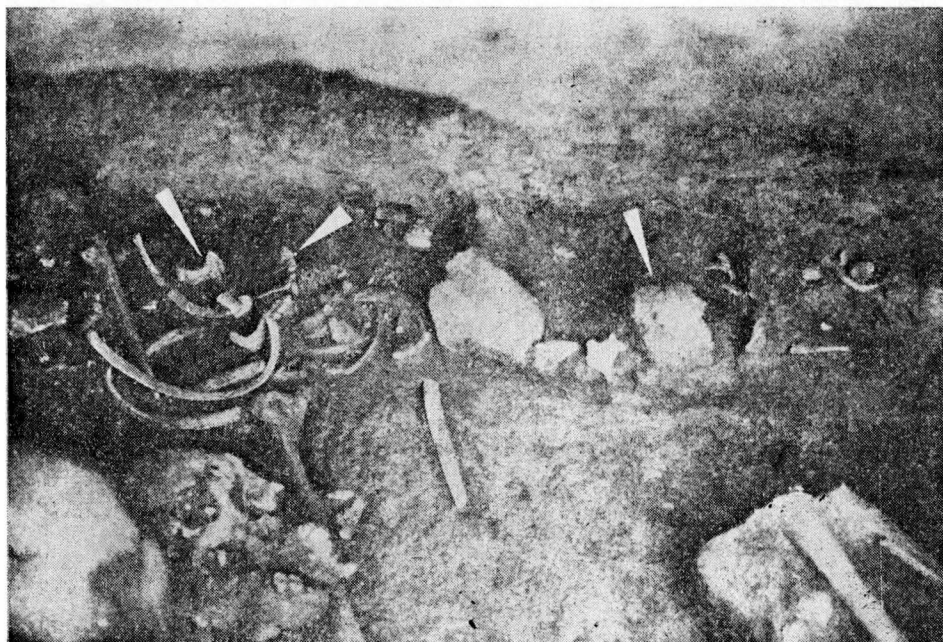
1

2

Obr. 6. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. 1 — Rozrušená kostra č. III, pohled na lebku a dolní čelist. 2 — Kámen vhozený na dolní končetiny kostry č. III, lýtková kost je oddělená od paty, uvolněná z vazivového spojení.

1

2

Obr. 7. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. 1 — Detailní pohled na uložení dolní čelisti z kostry č. III, vpravo leží šupina lebeční z kostry novorozence č. IV. 2 — Zlomky lebeční z lebky č. IV.

byla ohnutá v kloubu kolenním, na ní byl vhozen velký plochý kámen (délka 24 cm, šířka 10 cm), který dolní končetiny zatížil (obr. 6 : 2). V okolí kostry č. III, a po obvodu jámy byly v hloubce 120 cm roztroušené lidské a zvířecí kosti. Z kostry č. III: krční obratle, zlomky obratlů a části žeber. Z dolní končetiny: patella, talus, metatarsální kůstky a falangy (obr. 7 : 1).

Z pozůstatků novorozence (č. IV) zde byla nalezena lebeční týlní šupina, neúplná kost spánková a zlomek báze lebeční, části tří obratlů a jednotlivá žebra z hrudníku. Z pravé ruky humerus a ulna, z pravé nohy fibula a jeden falang.

Na dně jámy, téměř v jejím středu ležel skelet nohy prasete (*Sus scrofa*), zlomek kravské lebky s částí rohu (*Bos taurus*), lopatka, humerus a radius z ovce (*Ovis aries*).

ČÁST C

Nález v části plochy B, kostra č. II zasahovala i do části C. Původně zamýšlený kontrolní blok byl zrušen a část plochy C byla snížena na úroveň kosterních nálezů. V horních vrstvách výplně bylo celkově málo nálezů, i zde však převažovaly zlomky LnK a fragmenty MMK. Zajímavým byl zde nález většího kusu LnK (obr. 11 : 10) patřící k nádobě nalezené v hloubce 20 cm v části plochy A. Teprve v hloubce 80 cm se objevily ojedinělé zlomky keramiky z doby bronzové a velmi časté nálezy ulit plžů (na jednom místě až 4 kusy). Na rozhraní částí B a C při východní stěně jámy byla objevena celá hrncovitá nádoba, postavená dnem vzhůru. Byla umístěná mezi lebkou prasete, dvěma kameny a kostrou psa (obr. 9 : 1). Hrncel byl z větší části vyplněn hnědožlutou hlínou, podobnou spraši, v níž se našlo 5 drobných kostí (žebra, tibie) z novorozence, nepatrný zlomek keramiky, malá plochá ulita, drobné kaménky a odpadlé zuhelnatěné kousky z vnitřní stěny nádoby. V hloubce 90—100 cm byla pohozena lidská kostra č. II (obr. 8 : 2). Kostra této dívky ležela na břiše, obličejem dolů, čelem se dotýkala lebky č. III. Obě ruce měla ohnuté v loktech a umístěné na levé straně těla. Levá dolní končetina byla natažená, její chodidlo bylo nalezeno na dně jámy (obr. 8 : 2). Pravá noha byla mírně ohnutá v kolenním kloubu se zachovalým celým chodidlem. Za hlavou, přes krční obratle měla vhozenou kostru psa (obr. 8 : 1). Ve stěně jámy u nádoby ležela neúplná lebka prasete, v jejím okolí byla rozvlečená žebra a obratle z kostry č. II. Před nádobou ležela zvířecí tibie z krávy a žebro z prasete.

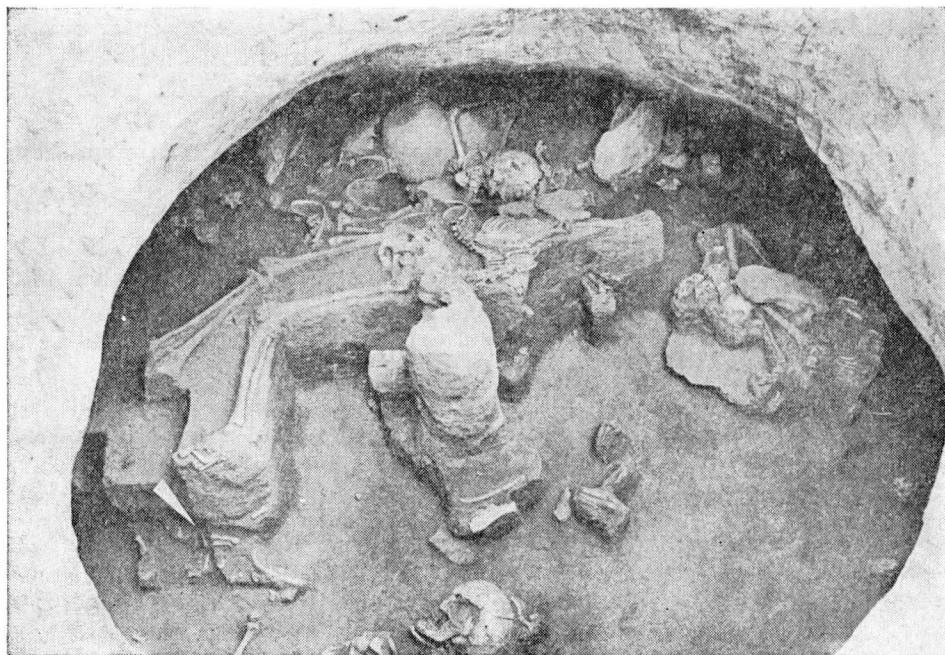
ČÁST A

V hloubce 20 cm byla nalezena neúplná nádoba LnK (obr. 11 : 10), jejíž druhá část byla objevena v ploše C. Od povrchu do hloubky 90 cm

1

2

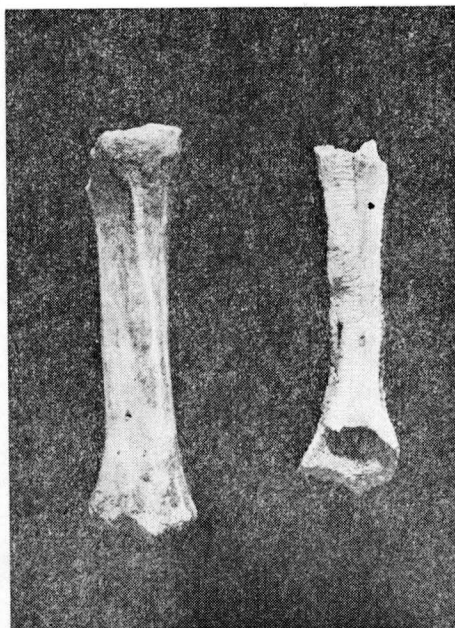
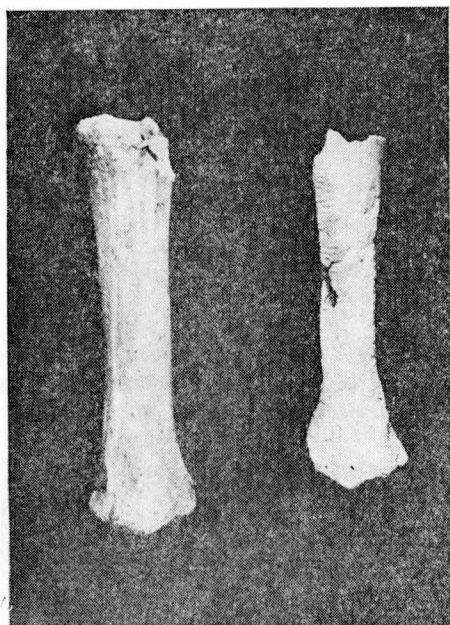

Obr. 8. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. 1 — Část kostry psa, jehož pánev je pohozená mezi nádobou a lebkou č. II. 2 — Pohled na náleзовou situaci odkryté kostry č. II, její chodidlo leží na dně jámy.

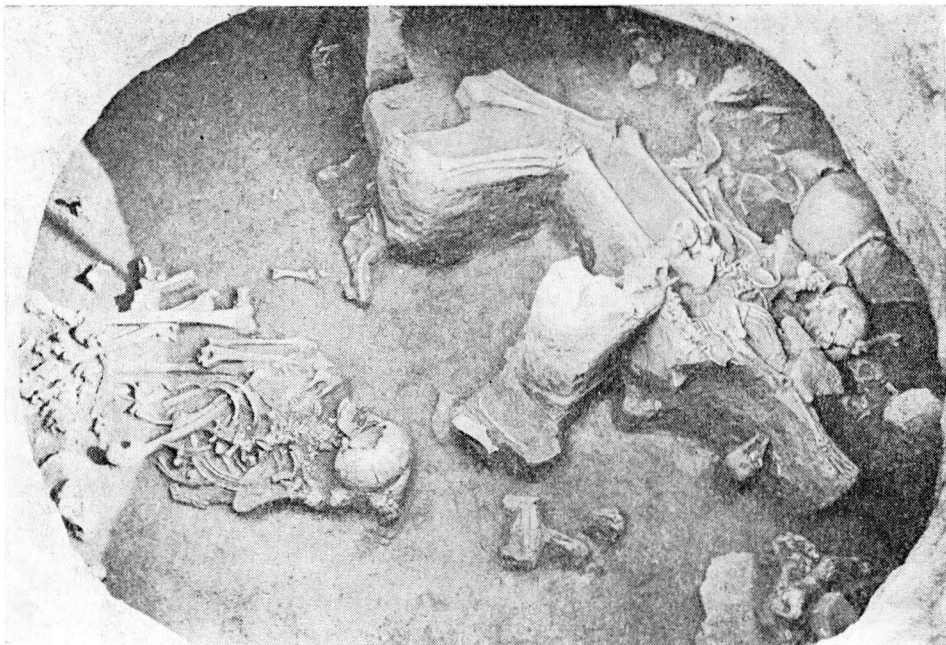

1

2

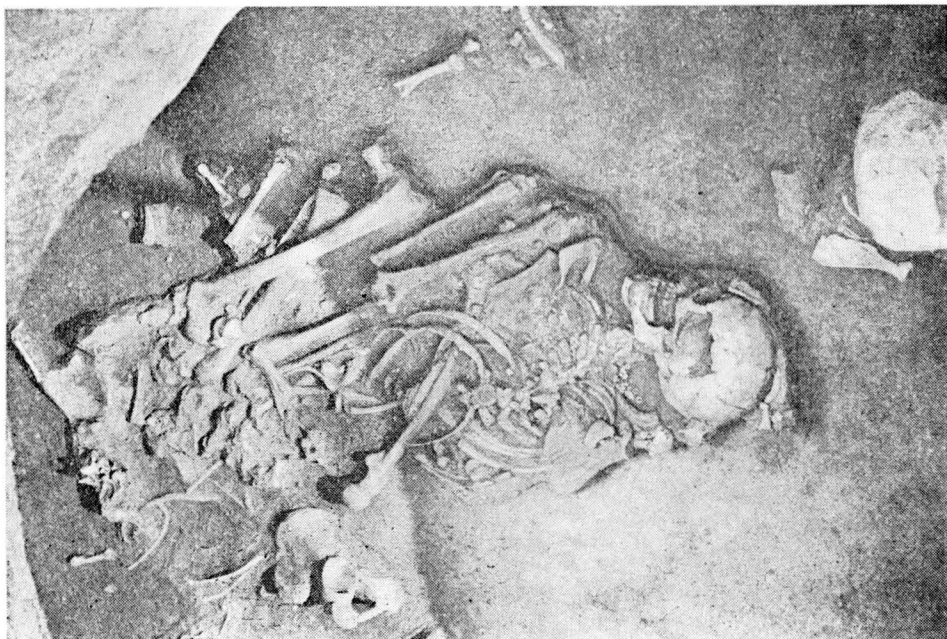

Obr. 9. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. 1 — Nádoba uložená dnem vzhůru. 2 — Pohled na pravý a levý opracovaný radius z přední končetiny prasete (*Sus scrofa*).

1

2

Obr. 10. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. 1 — Jáma 387. Celkový pohled na odkrytou nálezovou situaci hromadného pohřbu H 16. 2 — Kostra ženy (I), zdobená koráلكovým náhrdelníkem.

vrstva neobsahovala žádné keramické nálezy. Relativní koncentrace byla zjištěna v hloubce 117 cm včetně jednoho silicitového úštěpu. O 20 cm níže (120—140 cm) bylo nalezeno nepatrné množství keramických zlomků, od hloubky 135 cm až na dno jámy se nacházela nepravidelně rozptýlená keramika a zlomky zvířecích kostí.

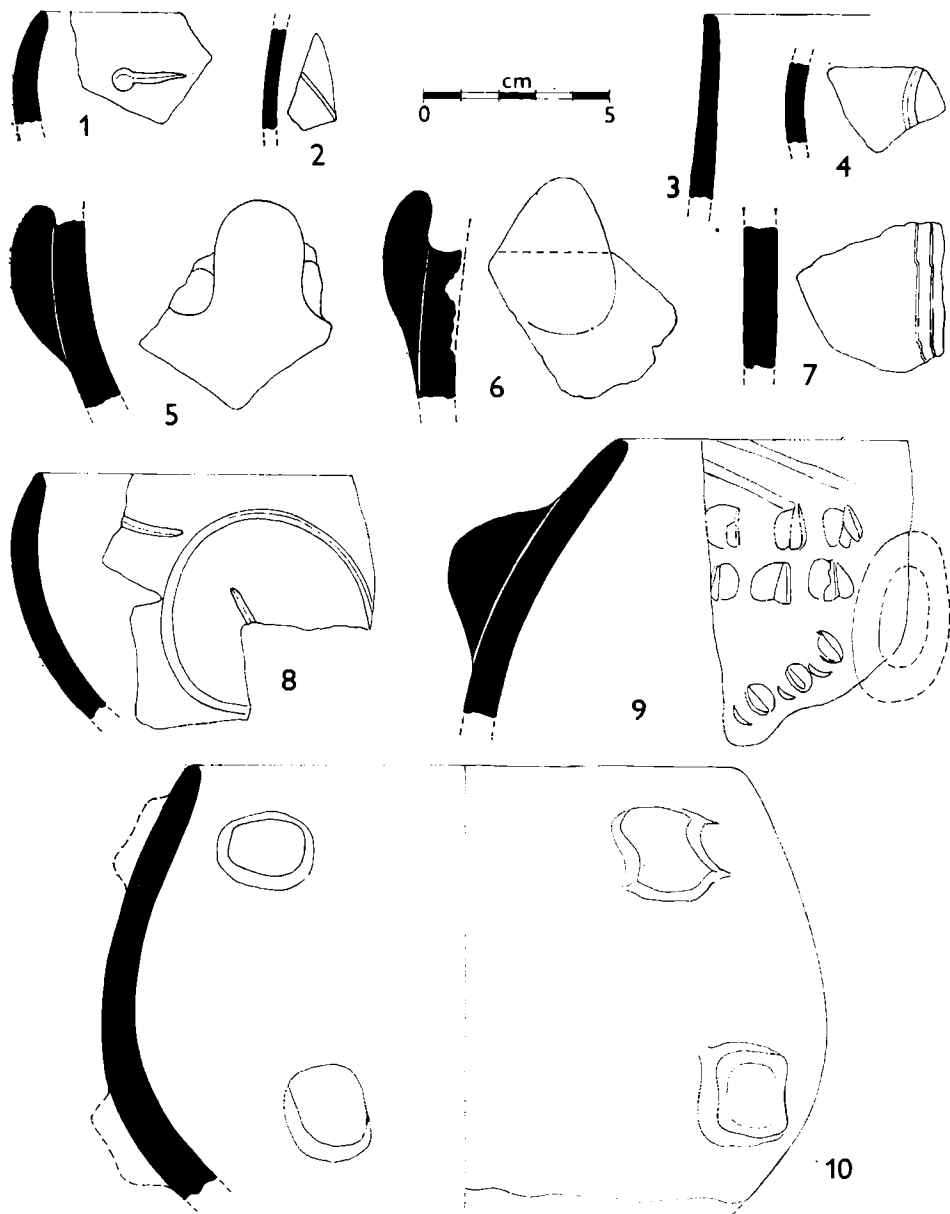
Na dně jámy ležela na břiše ve skrčené poloze kostra dospělé ženy č. I zdobená korálkovým náhrdelníkem (obr. 10 : 1, 2). Lebka a horní část hrudníku měla zachované anatomické uložení. Pravá ruka byla ohnutá v lokti, uložena pod hrudním košem. Levá ruka, rovněž ohnutá v lokti, ležela na levé straně těla. Dolní část těla byla narušená, pravá noha — femur, byl posunutý pod levá žebra do hrudního koše. Pravá tibia a fibula ležela v anatomickém spojení kolenního kloubu s femurem, se zachovalým chodidlem. Levý femur ležel na horní části tibia a fibuly, chodidlo bylo roztroušené, stejně jako pánev a křížová kost (obr. 10 : 2). Na takto rozrušenou situaci u dolní části těla byly vhozeny jednotlivé zvířecí kosti převážně z prasete (*Sus scrofa*). Levá přední končetina: humerus, záměrně opracovaný radius (obr. 9 : 2), ulna a falangy z nohy. V okolí kostry téměř po celé ploše A (obr. 1), byly rozptýlené potravní zbytky štípaných kostí z krávy; zlomky lopatky, humerus, femur a metatarsální kůstky z prasete; humerus, femur, zlomky z pánve a falangy z ovce. V části plochy A byla umístěna ve stěně jámy, ve výšce 20 cm nad dnem, dolní čelist prasete, jeho lebka ležela na opačné straně jámy u nádoby v ploše C.

POPIS A VYHODNOCENÍ ARCHEOLOGICKÉHO MATERIÁLU

Keramika

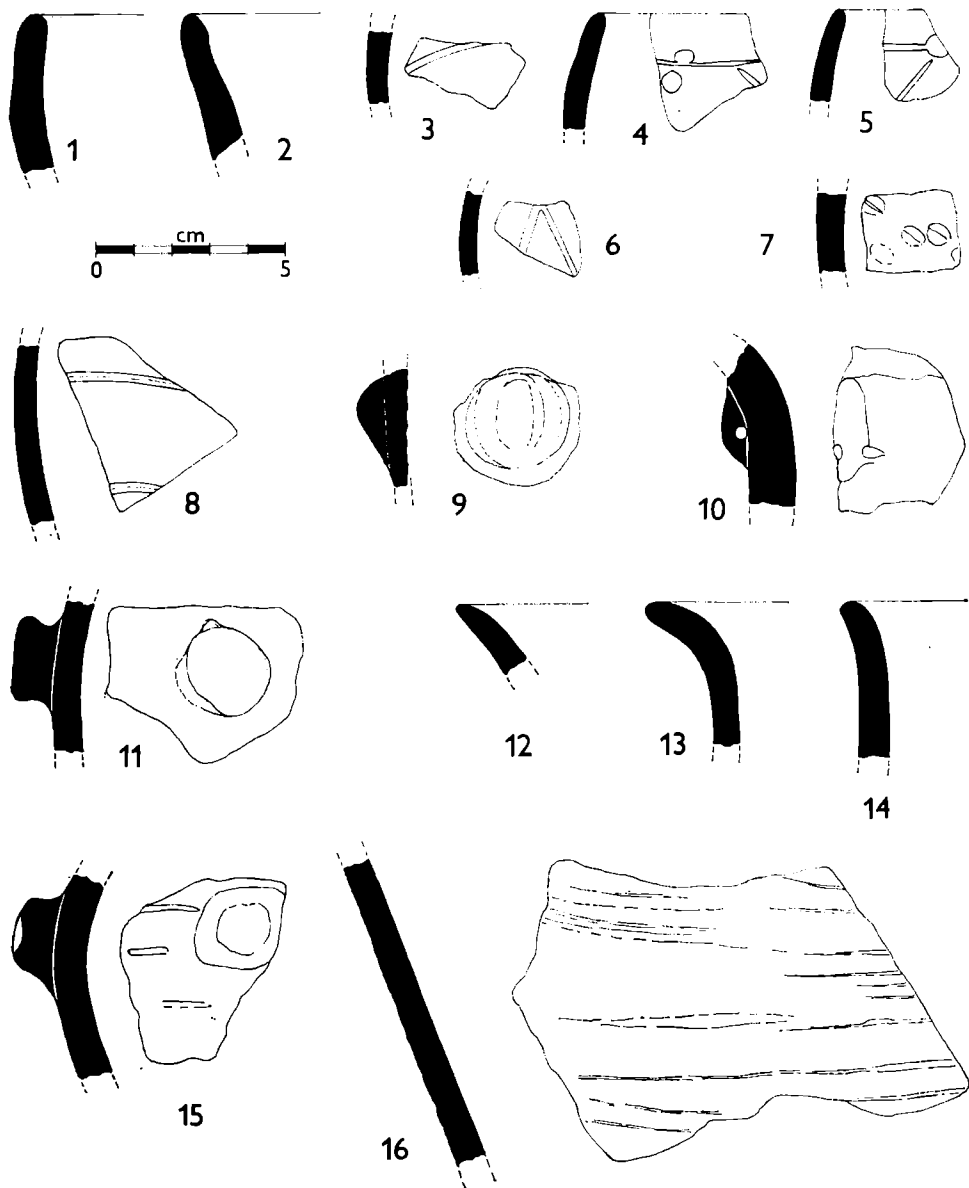
K 1 — okrajový stěp LnK z misky se zataženými plecemi, M jemný s příměsí slídy. Výzdobu tvoří svíslé protáhlý výčnělek, vodorovné a svíslé řady nehtovitých vrypů a dvojice jemných rýh (obr. 11 : 9). **K 2** — zlomek okraje nádoby LnK se zataženými plecemi, M hrubší (obr. 12 : 1). **K 3** — okrajový stěp LnK z misky s rozevřenými plecemi, M jemnější (obr. 12 : 2). **K 4—5** — dva amorfní keramické zlomky LnK. **K 6** — fragment z výdutě nádoby LnK, M hrubší; výzdoba sestává ze tří silných vodorovných rýh a plastického výčnělku na výduti (obr. 12 : 15). **K 7** — stěp z těla nádoby LnK, M hrubší; na výduti zátkovitý výčnělek (obr. 12 : 11). **K 8/1—8/5** — amorfní střepy z hrubšího písčitého materiálu. **K 9** — část svíslé perforovaného výčnělku LnK, M jemný. **K 10/1—10/2** — atypické fragmenty LnK (2 ks), M jemný. **K 11—35** — nevýrazné zlomky LnK z nádob hrubšího i jemnějšího provedení. **K 36—41** — drobnější fragmenty stěn nádob blíže neurčitelné keramiky, M hrubší.

K 42/1—2 — větší část nádoby LnK; povrch zdobí dva výčnělky zátkovitého tvaru, střídavě umístěné pod okrajem a na spodku, M hrubší (obr. 11 : 10). **K 43** — rohaté ucho z nádoby LnK, M jemný (obr. 11 : 6). **K 44—46** — tři atypické fragmenty LnK. **K 47—50** — čtyři nevýrazné zlomky MMK. **K 51** — okrajový stěp

Obr. 11. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Keramika z výplně objektu 387 a H 16.

nádoby z doby bronzové (D Br), M jemný s příměsí slídy (obr. 12 : 14). K 52—53 — dva neurčité zlomky keramiky z D Br. K 54—58 — fragmenty stěn (5 ks) blíže neurčitelné keramiky. K 59—63 — nevýrazné zlomky LnK (5 ks). K 64—65 — dva amorfní zlomky keramiky z D Br? K 66 — okrajový sřep z nádoby LnK se zataženými plecemi, M plavený; výzdobu tvoří dvě jamky, horizontální a šikmá rýha (obr. 12 : 4). K 67—71 — pět atypických fragmentů LnK. K 72—83 — amorfní zlomky stěn (13 ks). K 84 — okrajový sřep nádoby LnK, M jemný (obr. 11 : 3).

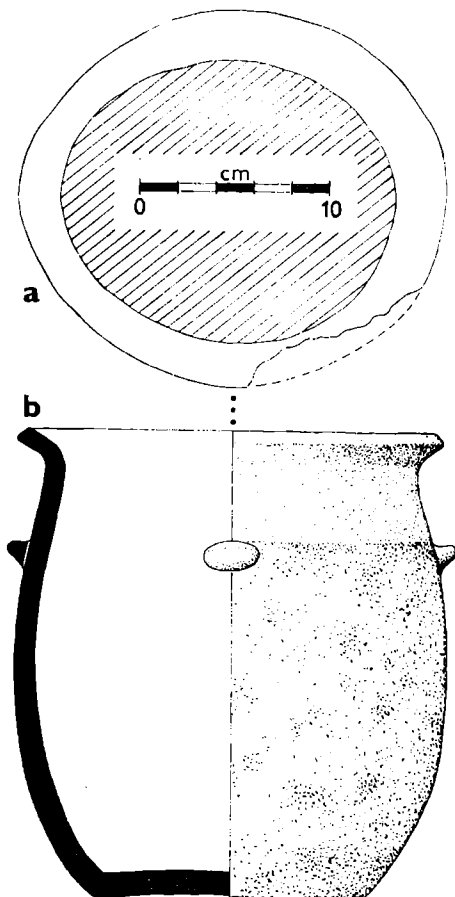
Obr. 12. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Keramika z výplně objektu 387 a H 16.

K 85—95 — nevýrazné zlomky stěn LnK. K 96 — okrajový stěp hrnce z D Br, M jemný s příměsí slídy (obr. 12 :13). K 97 — amorfní stěp z D Br, M jemný s příměsí slídy. K 98—107 — atypické fragmenty keramiky.

K 108 — okrajový stěp nádoby s dovnitř zataženými plecemi, M hrubší s příměsí kaménků; výzdobu tvoří pod okrajem umístěné výčnělky, z nichž jeden je promáčknutý. K 109—113 — pět nevýrazných zlomků LnK. K 114—117 — stěny z hrubších nádob MMK. K 118 — okrajový fragment misky D Br, M jemný. K 119 — větší stěp z těla nádoby z D Br, M hrubší s příměsí písku a slídy. Povrch zdrsněn prstováním (obr. 12 :16). K 120—124 — pět neurčitých zlomků keramiky. K 125/1

— okrajový stěp LnK se zataženými plecemi, M jemný. Povrch zdoben širokým žlábkem (obr. 11 : 8). **K 125/2** — zlomek okraje LnK se zataženými plecemi, M jemný. Výzdoba tvořena výrazným žlábkem ukončeným jamkou (obr. 11 : 11). **K 126/1** — fragment z těla nádoby LnK, M jemný. Na výdutí umístěn poškozený zátkovitý výčnělek. **K 127—134** — amorfní zlomky LnK. **K 135—136** — dva okrajové fragmenty MMK, M jemný. **K 137—139** — tři atypické keramické stěny z D Br. **K 140—148** — neurčité střepy (9 ks). **K 149** — zlomek z těla nádoby LnK s výrazným žlábkem, M jemný s příměsí slídy. **K 150** — fragment z nádoby LnK zdobený

Obr. 13. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Hrnc s původně uložený dnem vzhůru. a) půdorys zachycující deformaci nádoby, b) pohled na nádobu s vyznačením zdrsňeného těla a hladkého hrdla.

žlábkem, M jemný s příměsí slídy. **K 151** — část výdutě z nádoby LnK; výzdoba tvořena dvěma výraznými žlábkami, M jemně plavený (obr. 12 : 8). **K 152** — zlomek LnK s rýhou, M plavený. **K 153—154** — dva atypické fragmenty LnK. **K 155** — rohaté ucho s postranními jamkami na spodku nádoby, M jemný (obr. 11 : 5). **K 156—167** — střepy ze stěn LnK. **K 168—170** — nevýrazné fragmenty MMK. **K 171** — stěp z rozhraní hrdla a plecí MMK, se svisle protáhlým výčnělkem s horizontálním otvorem, M hrubší s příměsí slídy (obr. 12 : 10).

K 171 — mírně deformovaný hrnc z D Br. Na rozhraní vyhlazeného hrdla

a drsného povrchu těla nádoby jsou čtyři jazykovité výčnělky: M s příměsí písku, V 246 mm. Ø okraje 222—202, Ø dna 130 mm (obr. 13 : b). **K 173** — stěp ze silnostěnné nádoby MMK? zdobený dvěma svislými rýhami, M hrubší s příměsí písku a slidy (obr. 11 : 7). **K 174—175** — dva nevýrazné stěpy z D Br. **K 176—192** — atypické zlomky keramiky. **K 193** — okrajový stěp z nádoby LnK. Výzdoba je tvořena rytou linií a jamkou, M jemný, (obr. 11 : 5). **K 194** — část výdutě menší misky LnK, M jemný, plavený (obr. 11 : 6). **K 195** — fragment výdutě z LnK, zdoben linií, M jemný, plavený. **K 196/1** — okrajový stěp s linií pod okrajem z D Br. M jemnější. **K 196/2** — zlomek z těla nádoby z D Br; výzdoba provedena třemi liniemi, M jemný. **K 197** — stěp z výdutě LnK; výzdobu tvoří ryté linie, M jemný.

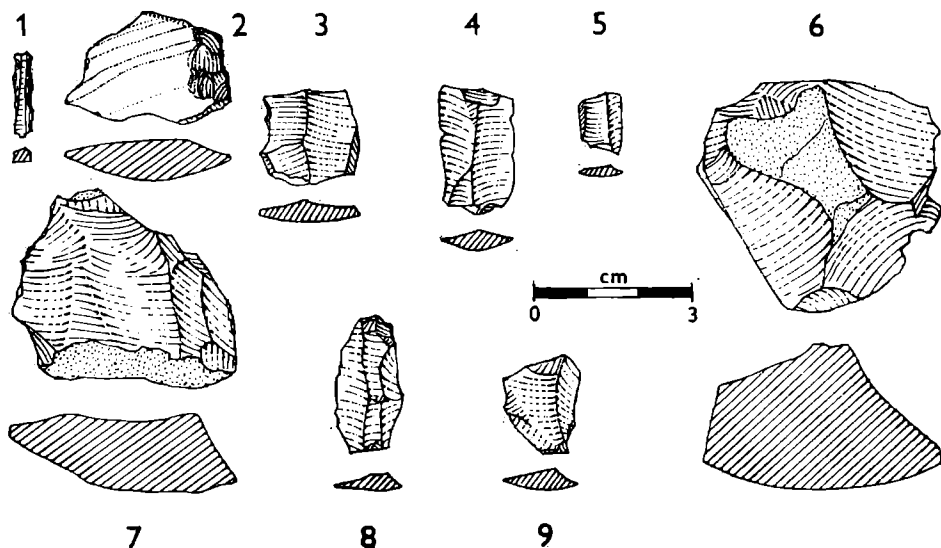
Štípaná industrie a kameny

K 198 — část čepelky — rohovec typu Krumlovský les I (dále jen KLI), (obr. 14 : 3). **K 199** — část jádra — hnědočervená křemičitá zvětralina hadce (obr. 14 : 7). **K 200** — čepelka — silicit z glaciálních sedimentů? (dále jen SGS), (obr. 14 : 8). **K 201** — surovina — moravský jurský rohovec. **K 202** — čepelka — obsidián (obr. 14 : 5). **K 203** — čepelka — přepálený SGS (obr. 14 : 4). **K 204** — vrták — SGS? (obr. 14 : 1). **K 205** — drobný ústěp — KLI, (obr. 14 : 9). **K 206** — odpad KLI. **K 207** — jádro — typický KLI, (obr. 14 : 6). **K 208** — silicit krakovsko-čensterchovské jury (obr. 14 : 2). **K 209** — úlomek zelené břidlice (BI).

Přehled keramiky a ŠI v výplně H 16 v závislosti na hloubce a části objektu

hloubka část	LnK	MMK	D Br	?	ŠI
P	45			1	3
0— 20					
A	5		2	5	
B					
C		4	1		
20— 40					
A					2
B					
C	5				1
40— 60					
A	1			4	
B	9	2		9	2
C	1			1	
60— 80					
A	3		1	3	
B	7		1	5	1 (obsid)
C	1			3	
80—100					
A					
B	5	2	1	2	
C	1		1	2	
100—120					
A	6	1	2	4	2
B	5		1	3	
C	1				
120—140					
A	7		2	7	
B		1			
C	5	2	2	8	
bez hl.		2			

Stav lidských kosterních pozůstatků signalizuje, že těla zemřelých jedinců nebyla zasypána bezprostředně po jejich uložení či vhození do jámy. Za této situace pak mohlo dojít k lokálnímu rozvlečení jednotlivých částí kostí. Rozptýlení částí skeletů by mohlo také nastat při druhotném zásahu do jámy; v našem případě však její výplň takový sekundární zásah neprozrazuje.

Obr. 14. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Výběr štípané industrie z objektu 387 a H 16.

Zaplňování jámy patrně neproběhlo jednorázově až k povrchu, ani zcela rovnoměrně. Svědčí o tom přítomnost asynchronních nálezů (keramika LnK, MMK i ze starší D Br, různé druhy ŠI etc.). Na nerovnoměrné zaplňování ukazuje např. nález větší části bombovité nádoby LnK (A/0—20), k níž patří okrajové zlomky objevené v části C v hloubce 80—120 cm. Zbytek jámy od kamenného závalu až po povrch obsahoval především LnK (55 ks) patrně z nejbližšího okolí. Bezprostředně s H 16 sousedil objekt 391 (obr. 2), který se při povrchu jižním okrajem objektu 387 dotýkal, a obsahoval charakteristickou lineární keramiku. Není vyloučeno, že právě z tohoto objektu se větší počet zlomků LnK dostal do popisované sídlištní jámy s H 16. Lineární keramika (obr. 11; 12) zastupuje starší i mladší vývojové období. Zatímco se neolitická keramika objevuje téměř ve všech vrstvách objektu, je koncentrace nálezů z doby bronzové, kromě vrstvy 0—20 cm, hlavně až v hloubce od 60 do 140 cm.

Početně malá kolekce štípané industrie (11 kusů) je zajímavá pestroostí surovin v tak malém souboru (obr. 14). Podle vyhodnocení A. Přichystala mají tři artefakty svůj původ pravděpodobně v ledovcových sedimentech S Moravy a Slezska (vrták a dvě čepelky, z toho jedna přepálená), jeden kus svými vlastnostmi odpovídá hnědému silicitu krakovsko-čenstochov-

ské jury v Polsku. Surovina kouřově šedé obsidiánové čepelky naopak pochází ze Zemplínských vrchů (SV Maďarsko, JV Slovensko). Čtyři artefakty byly zhotoveny z rohovců typu Krumlovský les I, v jednom případě jde nejspíše o moravský jurský rohovec. Poslední surovinu představuje hnědočervená křemičitá zvětralina hadce pocházející pravděpodobně od Jevišovic. Broušená industrie je reprezentována jedním malým zlomkem zelené břidlice. V kolekci štípané industrie se tedy setkáváme jednak se surovinami typickými pro MMK I (obsidián, křemičitá zvětralina hadce), surovinou převládající v MMK II (rohovec typu Krumlovský les I), jednak se surovinami, které se v Těšeticích v rámci kultury s MMK vyskytují vzácně (silicity z glacienních sedimentů, silicit krakovsko-čenstochovské jury) a jež známe spíše z objektů s lineární keramikou nebo až ze starobronzových objektů. Zdá se proto pravděpodobný polykulturní původ této štípané kolekce. Ostatní kamenný materiál (části podložek, případně kameny bez zřetelného umělého opracování) představují horniny ze širšího okolí lokality. Jsou to mylonity a mylonitizované granity nebo diority dyjského masívu, jejichž výskyty jsou např. v blízkém údolí Unanovky. Použití kamenů různé velikosti k zaplnění jámy nad pohřebními jedinci je známo především z únětických pohřebišť. Jde o jev charakteristický zvláště pro jižní Moravu a Dolní Rakousko. Jako příklad lze uvést Těšetice-Vinohrady (LORENCOVÁ-BENEŠ-PODBORSKÝ 1987, 104—105, obr. 3, tab. XV : 3, XVII : 1—3) nebo pohřebiště v Mušově (STUHLÍK 1987, tab. XII—XIII).

V případě H 16 bylo na zával použito větších neopracovaných kamenů obdélného tvaru, a ve čtyřech případech též plochých (do 4 cm) kamenů deskovitých o rozměrech 20—22 cm × 15—16 cm — snad částí polotovarů na výrobu kamenných podložek. V přítomnosti kamenného závalu lze spatřovat jistou návaznost na jeden z výrazných znaků pohřebního ritu únětické kultury.

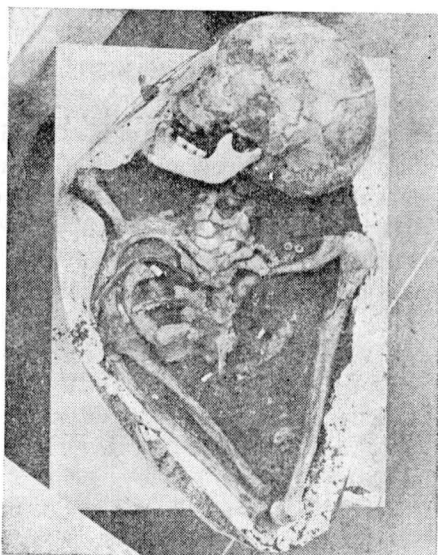
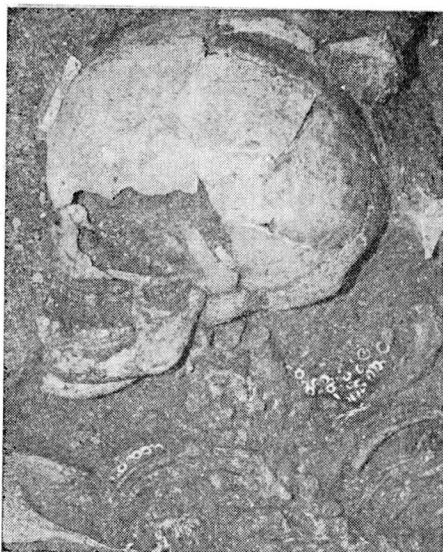
Pro datování hromadného hrobu je směrodatná především celá hrncovitá nádoba, která byla záměrně uložena dnem vzhůru a umístěna těsně k východní stěně jámy mezi jedince II, III a zadní končetiny psa. Uvedený hrncovitý tvar (obr. 13) je příznačný pro starší dobu bronzovou; k jednoznačnému přesnějšmu chronologickému zařazení není vhodný vzhledem k poměrně dlouhému výskytu těchto nádob. Analogie k našemu tvaru lze nalézt již v mladším a pozdním období únětické kultury. Nápadně podobný je např. exemplář ze sídliště v Křižanovicích (STUHLÍK 1987, 52, obr. 23 : 19). Obdobné hrnce se vyskytují také v kontextu B A 3 na věteřovských lokalitách — např. v Budkovicích (ONDRÁČEK-STUHLÍKOVÁ 1982, tab. 9 : 3, 4; 22 : 1; 44 : 7).

Hrnce se považují za vysloveně sídlištní keramikou, která v hrobech nejmladší únětické kultury souvisí patrně již s jistým rozpadem původně ustáleného pohřebního ritu (STUHLÍK 1987, 52). Hromadný kostrový hrob z Těšetic-Kyjovic rozmnožuje podobné nálezy z území Moravy s blízkými analogiemi, kterých si podrobně všímá J. Stuchlíková (1990). Její studie podává soupis známých moravských nálezů a jejich rozšíření. Uvedené nálezy třídí do rozmanitých kategorií podle různých hledisek (STUHLÍKOVÁ 1990, obr. 1). Na základě archeologického pozorování

můžeme konstatovat, že těšetický hromadný hrob představuje záměrné uložení, ale i pohození pohřbených jedinců ve stejném časovém období, neboť nebylo pozorováno sekundární porušení zásypu kolem koster jak lidských tak i zvířecích. Rovněž vybavení hrobu a uspořádání lidských a zvířecích koster či kostí, stejně jako výskyt korálků (viz příslušná pasáž) svědčí o složitém pohřebním rituálu. Domníváme se, že hromadný kostrový hrob H 16 z Těšetic-Kyjovic patří podle archeologických nálezů do starší doby bronzové — buď ještě na sklonek kultury únětické nebo pravděpodobněji do následujícího období (B A 3) věteřovské skupiny.

CHARAKTERISTIKA KORÁLKOVÉHO NÁHRDELNÍKU

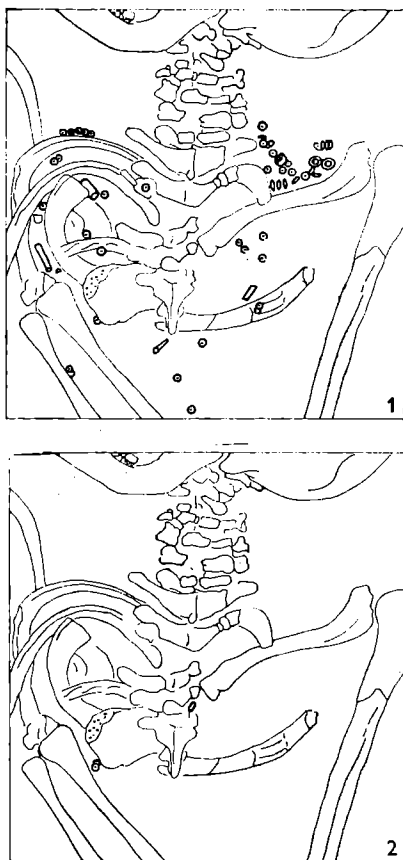
Při výzkumu jámy č. 387 se již v různých hloubkách zásypu objektu začaly objevovat první korálky trubicovitého tvaru vyrobené ze schránek měkkýšů. Byly to dva korálky tohoto typu, které se nacházely u stěny jámy v části C v hloubce 80 cm. 5 cm nad dnem objektu pod temenem hlavy psa byla nalezena polovina diskovitěho korálku. Dva malé diskovité korálky se nacházely na dně uprostřed jámy v části C. Při preparaci se na skeletu ženy (č. I) začaly objevovat ojedinělé korálky. Korálky se vyskytovaly na horní polovině skeletu a v jejím blízkém okolí. Při vyhodnocení byl soubor posunutých korálků zařazen na závěr tabulky č. 1 (od čísla 179 do čísla 199). V těchto případech šlo zcela zřetelně o dislokaci korálků způsobenou hlodavci.

Obr. 15. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Záběr z terénu. 1 — Kostra (I), část odkrytého náhrdelníku s největší kumulací korálků. 2 — Část kostry (I) vyzvednutá in situ.

Počáteční stav odkryté nálezové situace naznačoval možnost výskytu většího počtu korálek. V první etapě výzkumu v objektu 387, se na skeletu ženy začala objevovat kumulace korálek v kraniální oblasti obou kostí klíčních (obr. 15 : 1). Mimo tuto koncentraci se pak při postupné preparaci objevovaly další korálky na horní polovině skeletu, zvláště mezi jednotlivými žebry hrudního koše. Předpoklad, že se jedná o větší celek korálek byl důvodem k vyzvednutí horní části skeletu *in situ* (obr. 15 : 2). V druhé etapě výzkumu, v laboratoři byl skelet ženy rozebírán, a jednotlivé korálky byly postupně odkrývány. Postup prací byl fotograficky a kresebně dokumentován, jednotlivé korálky byly konzervovány před i po vlastním vyzvednutí.

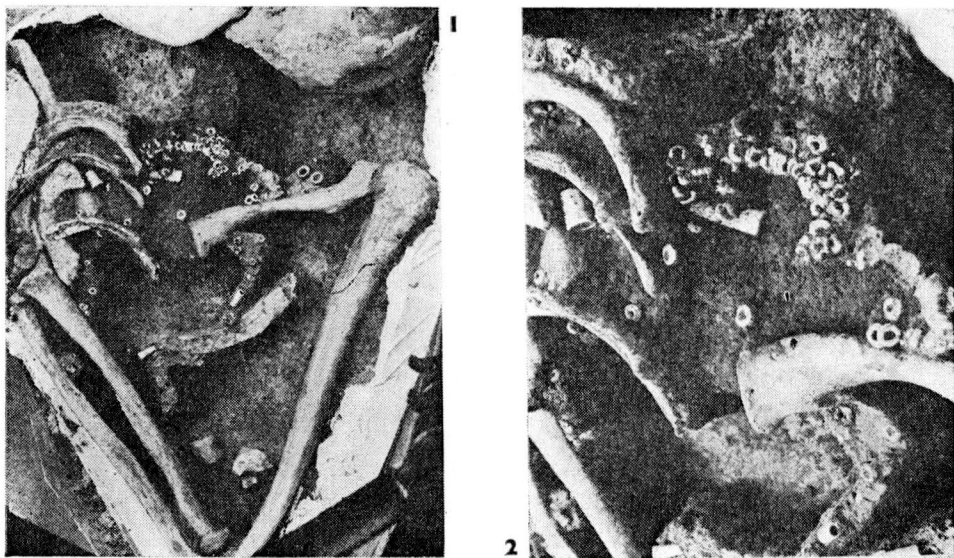
Korálkový náhrdelník se odkrýval v šesti fázích.

Obr. 16. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. 1 — Kostra č. I. Detail první fáze preparace. 2 — Detail druhé fáze preparace.

Ve fázi I. jsme začistili původní nálezovou situaci z objektu č. 387. Pak byla provedena celková detailnější propreparace vyzvednutého bloku s částí skeletu ženy č. I (obr. 16 : 1).

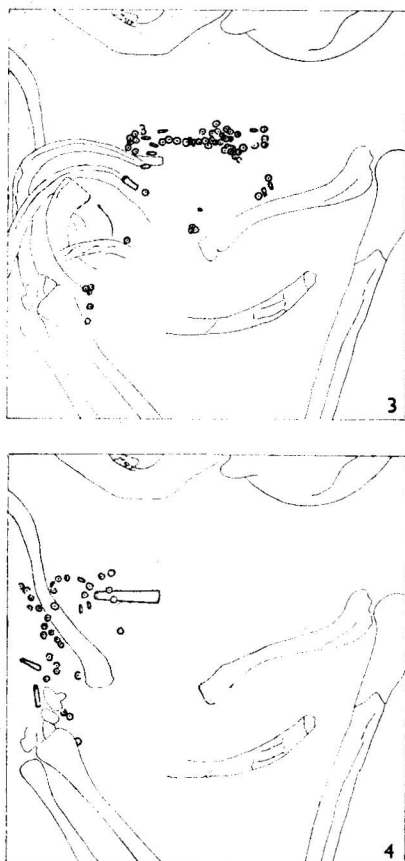
V II. fázi byl snížen hlinitý povrch kolem jednotlivých kostí na úroveň původního sprašového podloží. U čtvrtého hrudního obratle a u kaudálního konce sternu jsme objevili diskovité korálky (obr. 16 : 2).

Obr. 17. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. 1 — Kostra č. I, třetí fáze preparace. 2 — Detail třetí fáze preparace.

Ve III. fázi preparace došlo k vyzvednutí obratlů krčních, části obratlů hrudních a sternu. Pod nimi se postranní části korálků (odkryté ve fázi I.) propojily do tvaru náhrdelníku (obr. 17 : 1). Korálky byly soustředěné pod sedmým krčním obratlem (obr. 17 : 2). Mimo hlavní kumulaci bylo několik korálků odkryto u mediálního konce levé claviculy (obr. 18 : 3).

Ve fázi IV. byla odebrána žebra z levé poloviny skeletu. Pod žebry se objevilo cbloukovité zakončení náhrdelníku (obr. 18 : 4). Uprostřed náhrdelníku byl odkryt

Obr. 18. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. 3 — Kostra č. I. Detail třetí fáze preparace, s kumulací korálků u claviculy. 4 — Detail čtvrté fáze preparace s korálkem trubicovitého tvaru.

největší korálek trubicovitého tvaru a v něm byly umístěny čtyři diskovité korálky (obr. 19 : 1).

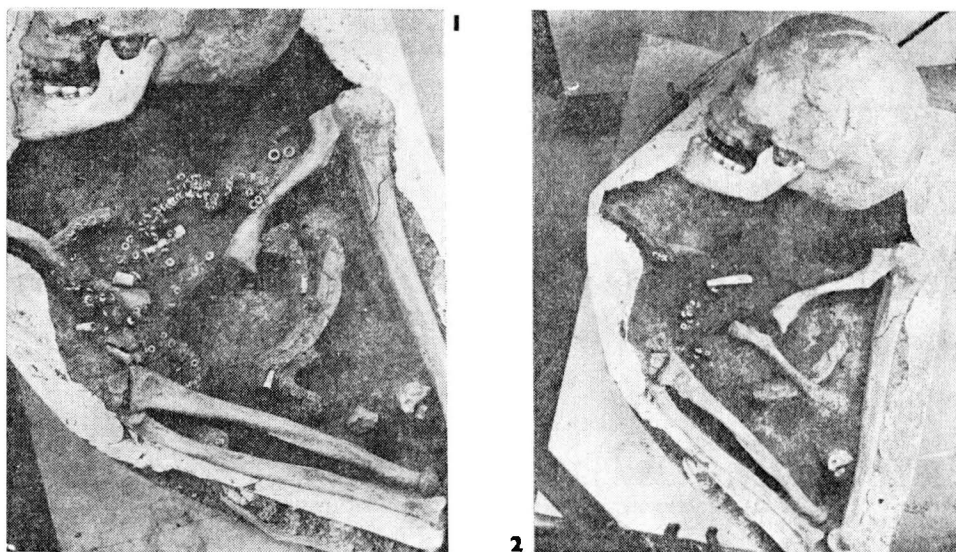
Ve fázi V. po vyzvednutí levé claviculy byl odkryt konečný tvar uložení náhrdelníku (obr. 20 : 5, 19 : 2).

Ve fázi VI. byl odebrán zbytek skeletu. Pod pravým mastoidem spánkové kosti se nacházel jeden diskovitý korálek. Pod čelní kostí ležela schránka Gastropoda bez závěsného provrtu a pod pravou koncovou částí mandibuly byla větší schránka mlže (obr. 20 : 6, 21 : 5, 7). Vzhledem ke špatné zachovalosti části schránky nelze říci, zda původně měla závěsný otvor. Tyto nalezené schránky patrně sloužily jako ozdoby hlavy a krku, i když zcela jistě, vzhledem ke svému umístění, s vlastním náhrdelníkem nesouvisely.

Při statistickém vyhodnocení korálků jsme se soustředili především na tvarové a měrné hodnoty. U korálků byl měřen vnější průměr, výška (nebo délka) a průměr provrtu. Měřeny byly maximální a minimální rozměry. U korálků které měly zcela pravidelný tvar, byla měřena jen jedna hodnota. Některé korálky byly značně korodované a poškozené

nepoužitelné pro vlastní zpracování. Nejvíce se to projevilo při měření, kdy se nepodařilo u části celku naměřit všechny rozměry, zvláště pak u drobných diskovitých korálek, které byly zkorodované a často se rozpadaly. Rozměry korálek jsou uváděny v milimetrech. Pro snadnější zpracování byly naměřené hodnoty zaokrouhlovány na 0,00 mm a 0,05 mm.

Obr. 19. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. 1 — Kostra č. I. Čtvrtá fáze preparace.
2 — Pátá fáze preparace.

Vlastní rozbor byl zaměřen na druh materiálu, zbarvení a místo uložení viz tab. I. Statistické vyhodnocení korálkového náhrdelníku.

Podle tvaru a velikosti lze korálky rozdělit do tří skupin:

1. Trubicovité (kuželovitě se zužující), zhotovené ze schránek kelnatek (obr. 21 : 6). Délka těchto korálek se pohybuje od 7,80 mm do 42,80 mm ($\varnothing$ je 25,30 mm). Jejich průměr kolísá v hodnotách od 3,60 (5,05/3,60) mm

TAB. I. STATISTICKÉ VYHODNOCENÍ KORÁLKŮ Z NÁHRDELNÍKU

Číslo ko- rálku	Materiál			Barva		Tvar			Tvar pro- vrtu	Místo uložení	Rozměry			
	KA	SC	KO	B	MZ	DISK	KUŽVÁL	NS			prům.	výška délka	prům. pro- vrtu	
1	+			+					+	NS	u žebra	NS	NS	NS
2	+			+					+	NS		NS	1,70	NS
3		+						+			u žebra	5,05	12,50	2,80
												3,60		1,90
4	+			+					+	NS	pod 6. ž.	NS	NS	NS
5	+			+					+	NS	na 6. ž.	NS	NS	NS
6	+			+					+	NS	na 6. ž.	NS	NS	NS
7		+						+			nad 6. ž.	5,10	13,35	3,45
												4,70		2,70
8	+			+		+				KR	nad 6. ž.	5,45	2,15	2,30
9	+				+	+				KR	nad 6. ž.	5,55	2,10	2,20
10	+			+		+				NS	nad 6. ž.	5,80	NS	NS
11	+			+			+			NS	nad 6. ž.	NS	1,70	NS
12	+				+	+				NP	nad 6. ž.	6,15	2,05	2,25
13	+			+		+				KR	na clav.	5,30		1,90
												5,05		1,70
14	+			+		+				NS	nad. ž.	6,00	2,60	NS
15			+						+	KR	nad. ž.	8,00	3,50	5,70
														4,65
16			+						+	KR	nad. ž.	8,65	4,50	5,00
														4,50
17	+			+					+			NS	NS	NS
18	+			+		+				NP		5,95	1,80	2,60
19	+			+					+	NS		NS	NS	NS
20	+			+		+				NS		NS	1,80	NS
21	+			+			+			NS		NS	1,90	2,10
22	+			+		+				KR		5,85	2,70	2,00
23	+			+		+				NS	pod. ž.	5,80	2,10	NS
24	+			+			+			KR	pod. ž.	5,55	2,20	2,15
25	+			+		+				KR	pod. ž.	5,30	1,85	2,10
26	+			+		+				NS	pod. ž.	NS	1,75	NS
27	+			+		+				NS	pod 1. ž.	6,70	2,25	3,30
28	+			+		+				OV	pod 1. ž.	6,95	2,00	3,45
												6,00		2,50
29	+				+	+				KR	pod 1. ž.	5,90	2,20	2,30
												5,50		
30	+			+		+				KR		4,80	1,80	2,10
31	+			+		+	+			KR		6,40	2,35	2,45
												5,70		
32	+			+		+				NS		NS	2,70	NS
33		+						+		KR		8,35	5,30	4,00
34	+			+		+				KR		4,90	1,70	2,40
35	+				+	+				OV		6,60	2,50	2,90
												6,20		2,50
36	+			+		+				NS		NS	NS	NS
37	+			+		+				KR		5,90	2,25	NS
38	+			+		+				NS		5,10	1,50	NS
39	+			+					+	NS		NS	NS	NS
40	+			+					+	NS		NS	NS	NS
41	+			+		+				KR	pod obr.	5,00	1,70	1,75
												4,60		
42	+	+								NS	pod obr.	6,50	2,70	NS
43	+			+					+	NS	pod obr.	NS	NS	NS
44	+			+					+	NS	pod obr.	NS	NS	NS
45	+			+	+					KR	pod obr.	6,45	2,00	2,55
												6,20		
46	+			+		+				NS		NS	2,00	NS
47	+			+		+				OV		5,10	1,70	2,00
												4,90		1,60
48	+			+		+				NS		5,25	2,10	NS

Číslo ko- rálku	Materiál			Barva		Tvar			Tvar pro- vrtu	Místo uložení	Rozměry			
	KA	SC	KO	B	MZ	DISK	KUŽVÁL	NS			prům.	výška délka	Prům. pro- vrtu	
49	+			+					NS	pod obr.	NS	NS	NS	
50	+			+					+	NS	pod obr.	NS	NS	NS
51	+			+					+	NS	pod obr.	NS	NS	NS
52	+			+	+	+				KR	pod obr.	5,90	2,35	2,35
												5,70		
53	+			NS			+			NS	pod obr.	NS	NS	NS
54	+			NS				+		NS	pod obr.	NS	1,85	NS
55	+			NS				+		OV	pod obr.	6,10	1,70	2,85
												5,40		2,30
56	+			+				+		NS	pod obr.	NS	1,90	NS
57	+			+			+			OV	pod obr.	6,15	1,75	2,40
											pod obr.	5,60		2,10
58	+			+					+	NS	pod obr.	NS	NS	NS
59	+			+					+	NS	pod obr.	NS	NS	NS
60	+			+			+			KR	pod obr.	5,70	1,60	2,55
												5,50		
61	+			+				+	+	KR	pod obr.	5,60	2,20	2,20
												5,30		
62	+			+			+			KR	pod obr.	6,00	1,70	2,00
63	+			+				+		NS	pod obr.	NS	2,35	NS
64	+								+	NS	pod obr.	NS	NS	NS
65	+			+					+	NS	pod obr.	NS	NS	NS
66	+			+			+		+	KR	pod obra	6,05	1,85	2,80
												5,60		
67	+			+					+	NS	pod obra	NS	NS	NS
68	+			+			+			NS	pod obra	NS	2,10	NS
69	+			+				+		NS	pod obra	NS	NS	NS
70	+			+					+	NS	pod obra	NS	NS	NS
71	+			+			+			KR	pod obra	6,00		
												5,30	2,70	2,40
72	+			+					+	NS	pod obra	NS	2,20	NS
73	+			+				+		NS	pod obra	NS	NS	NS
74	+			+					+	NS	pod obra	NS	NS	NS
75	+			+					+	NS	pod obra	NS	NS	NS
76	+			+					+	NS	pod obra	NS	NS	NS
77	+			+			+			NS	pod obra	NS	NS	NS
78	+			+					+	NS	pod obra	NS	NS	NS
79	+			+					+	NS		NS	NS	NS
80	+			+					+	NS		NS	NS	NS
81	+			+			+			NS		NS	NS	NS
82	+				+	+				NS		NS	1,60	NS
83	+				+	+				KR		6,50	2,20	2,35
												6,00		
84	+			+				+		KR		5,70	2,30	2,80
85	+			+			+			KR		6,05	2,00	2,20
												4,75		
86	+			+				+		NS		6,00	NS	NS
87	+			+			+			NS		NS	1,60	NS
88	+			+					+	NS		NS	NS	NS
89	+			+					+	NS		NS	NS	NS
90	+			+					+	NS	na v.s.k.	NS	NS	NS
91	+			+			+			NS		NS	NS	NS
92	+			+				+		NS	na v.s.k.	NS	NS	NS
93	+			+					+	NS	na v.s.k.	NS	NS	NS
94	+			+			+			NS	na v.k.	NS	NS	NS
95	+				+	+				KR	na v.k.	6,00	2,10	2,45
												4,20		
96	+			+			+			OV	na v.k.	5,90	2,50	2,05
												5,75		1,90

Číslo ko- rátku	Materiál			Barva		Tvar		Tvar pro- vrtu	Místo uložení	Rozměry			
	KA	SC	KO	B	MZ	DISK	KUŽVÁL			NS	prům.	výška délka	prům. pro- vrtu
97	+			+					NS	na v.k.	NS	NS	NS
98	+			+					NS		NS	NS	NS
99	+			+					NS		NS	NS	NS
100	+			+		+			NS	na v.s.k.	NS	NS	NS
101	+				+	+			OV	na v.s.k.	6,20	2,45	2,60
											6,00		2,40
102		+						+		pod k.	6,30	14,90	3,45
											5,25		1,95
103	+			+		+			KR	na v.s.k.	5,40	2,20	2,20
104		+						+		mezi ž.	6,40	21,40	3,60
											5,10	NS	NS
105	+			+					NS		NS		NS
106	+				+	+			OV	podél k.	7,00	2,60	2,90
													2,70
107	+				+	+			OV	pod k.	5,70	2,80	2,50
													2,20
108	+			+				+	NS	podél k.	NS	NS	NS
109	+			+		+			NS	na v.s.k.	NS	NS	NS
110	+			+				+	NS	na v.s.k.	NS	NS	NS
111	+			+				+	NS	na v.s.k.	NS	NS	NS
112	+			+				+	NS	na v.s.k.	NS	NS	NS
113	+			+			+		NS	na v.k.k.	5,25	2,40	2,60
114	+				+		+		NP	pod st.	5,55	2,70	2,40
115	+			+			+		KR		5,40	1,60	2,50
116	+			+				+	NS	pod st.	NS	NS	NS
117	+				+	+			KR	pod st.	5,80	2,95	2,20
118	+			+			+		KR	u ulny	5,10	1,60	NS
119	+			+			+		KR	u ulny	4,80	2,30	2,20
											4,65		
120	+			+			+		KR	u žebra	5,20	1,95	1,75
											4,60		
121	+			+		+			KR		5,70	2,20	2,40
122	+			+		+	+		NS	u žebra	5,80	1,50	2,70
											6,00		2,95
123	+			+			+		NP	u žebra	5,25		2,10
124	+			+		+		+	NS	u žebra	5,80	2,20	NS
125		+					+	+			9,40	12,30	6,80
											8,30		5,80
126	+			+		+	+		NS		NS	NS	NS
127	+				+				OV		6,00	NS	2,20
128	+				+			+	NS		NS	NS	NS
129	+			+				+	NS		NS	NS	NS
130	+			+				+	NS		NS	NS	NS
131	+				+	+			KR	na k.kos	6,60	1,75	3,00
132	+			+				+	OV		NS	NS	NS
133	+			+			+				6,75	1,60	2,70
											6,00		2,60
134	+			+				+	NS		NS	NS	NS
135	+			+				+	NS		NS	NS	NS
136	+			+			+		NS		6,15	2,20	NS
											5,90		
137	+				+	+			KR		5,70	2,45	2,30
138	+				+		+		NS		6,30	1,80	NS
											5,05		
139	+			+		+			KR		5,65	2,30	2,45
140		+					+				9,00	42,82	7,10
											5,00		2,60
141	+			+		+			NS		NS	2,20	NS
142	+			+		+			NS		NS	NS	NS
143	+			+			+		NS		NS	NS	NS

Číslo ko- rálku	Materiál			Barva		Tvar			Tvar pro- vrtu	Místo uložení	Rozměry		
	KA	SC	KO	B	MZ	DISK	KUŽVÁL	NS			prům.	výška délka	prům. pro- vrtu
144	+			+					OV		5,70	2,00	2,90
											5,30		2,70
145	+			+				+	NS		NS	NS	NS
146	+			+					KR		5,80	2,10	2,35
	+			+				+	NS		NS	NS	NS
	-			+					KR		5 80	2,10	2,35
											5,45		
147	+			+				+			5,20		
											4,80	2,10	NS
148	+				+	+			KR		6,10	2,40	2,70
149	+			+			+		NS	pod k.k.	NS	NS	NS
150	+			+			+		NS		NS	NS	NS
151	+			+				+	NS		NS	NS	NS
152	+			+				+	NS		NS	NS	NS
153	+			+			+		NS		NS	NS	NS
154	+			+				+	NS		NS	NS	NS
155	+			+			+		NS	pod k.	NS	NS	
156	+			+				+	NS	pod k.	NS	NS	NS
157	+				+	+			KR	pod k.	5,50	2,40	2,40
											5,95	2,10	2,40
158	+				+		+		NP	pod k.	5,70		1,90
159	+			+			+		KR	pod k.	5,45	1,60	2,40
160	+			+	+	+			KR	pod k.	5,90	2,10	2,60
161	+			+			+		KR	pod k.	5,85	1,95	2,60
162	+			+			+		KR		6,05	2,35	2,45
											5,70		
163	+			+			+		KR	pod. ž.	5,50	1,80	2,40
											5,10		
164	+			+			+		KR	pod. ž.	4,90	1,80	2,20
165	+			+			+		NS	pod. ž.	NS	NS	NS
166	+				+	+			KR	u př.k.	5,75	2,60	2,10
											5,50		
167	+				+		+		KR		6,20	2,20	2,25
											5,80		
168	+			+			+		NS	u př.ž.	NS	1,80	NS
169	+			+			+		NS	u př.ž.	NS	NS	NS
170	+			+			+		OV	u př.ž.	6,00	2,20	2,70
											5,80		2,30
171	+				+		+		OV	u př.ž.	5,90	2,15	2,65
											5,50		2,30
172	+				+		+		KR		5,20	2,00	2,30
173	+			+				+	NS	pod h.č.	NS	NS	NS
174	+			+			+		NS	pod h.č.	NS	NS	NS
175	+			+				+	NS	pod. ž.	NS	NS	NS
176	+			+				+	NS	pod k.k.	NS	NS	NS
177	+				+		+		NS	nad př.k.	5,40	1,70	2,50
178	+				+			+	NS	pod d.č.	NS	NS	NS

KORÁLKŮ NEBYLY VYZVEDNUTY V POLOZE IN SITU

179-1	+										7,15	21,95	5,25
											5,95		4,00
180-2	+										6,45	17,80	4,70
											5,60		3,75
181-3	+										9,10	21,30	6,40
											7,90		5,20
182-4	+				+	+			KR		6,65	2,80	2,70
183-5	+				+	+			KR		5,60	2,10	2,60
184-6	+				+			+	NS	u ulny	NS	NS	NS
185-7	+				+	+			KR		5,55	1,90	2,25

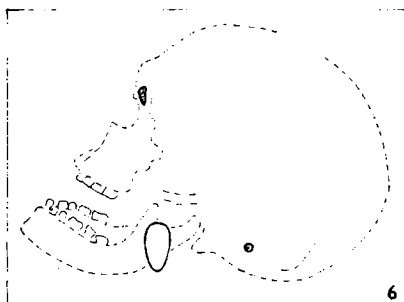
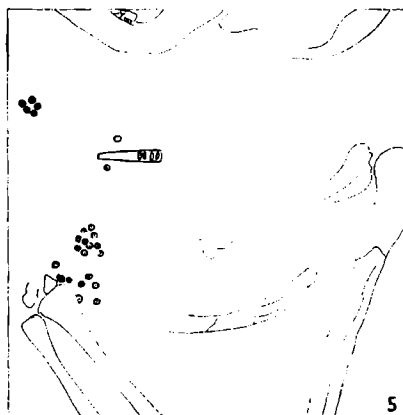
Číslo ko- rálku	Materiál			Barva		Tvar			Tvar pro- vrtu	Místo uložení	Rozměry			
	KA	SC	KO	B	MZ	DISK	KUŽVÁL	NS			prům.	výška prům.	prům. délka pro- vrtu	
186-8	+			+		+				KR	pod k.h.	5,55 5,20	2,05	2,60
187-9	+			+					+	NS	pod ob.	NS		
188-10		+									u žebra	7,70 7,30	7,80	4,80 4,60
189-11	+				+	+				KR		6,60	2,60	3,30
190-12	+				+		+			NS		6,20	2,60	2,20
191-13	+				+		+			NS	u ulny	NS		
192-14	+				+	+				KR	na ulně	5,60	2,30	
193-15	+				+	+				KR		5,85 5,70	5,40	
194-16	+				+	+				KR		NS		
195-17	+				+		+			NS	u ulny	5,30	2,60	
196-18	+										u tibie	9,80 8,80	8,30	6,60 6,15
197-19	+			+					+	NS		NS		
198-20	+				+	+				OV		5,50	2,05	2,80 2,35

Vysvětlivky k tabulce I:

Materiál: KA — kámen, SC — Scaphopoda, KO — kost; Barva: B — bílá, MZ — modrozelená; Tvar: DISK — diskovitý, zkos — s povrchem zkoseným do břitu, zaobl — s povrchem zaobleným; KUŽ — kuželovitý (trubicovitý), VÁL — válcovitý; Tvar provrtu: KR — kruhový, OV — oválný, u kamenných korálek NP — nepravidelný, NS — nelze stanovit; Místo uložení: nad ž. — nad žebrem; nad clav. — nad clavikulou; pod obr. — pod obratlem; na v. s. k. — na vnější straně kosti; na v. k. k. — na vnějším kloubu kosti; pod k. k. — pod kostí; pod st. — pod sternem; u př. ž. — u předních žeber; pod h. č. — pod horní čelistí; pod d. č. — pod dolní čelistí.

do 9,80 (9,80/8,80) mm, $\varnothing$ je 6,70 (7,40/6,20) mm. Otvor má průměr od 1,90 (2,80/1,90) mm do 7,10 (7,10/2,60; 6,60/6,15) mm, $\varnothing$ je 3,00 (4,85/4,00) mm. Korálek tohoto druhu bylo nalezeno celkem 11 kusů. Šest korálek tohoto typu se nacházelo v půlkruhu v oblasti hrudního koše, zbylých pět korálek bylo dislokováno. Jejich zbarvení je bělavé. Kelnatky (fossilní třída Scaphopoda) jsou mořští měkkýši s dlouhou, mírně prohnutou, rourkovitou, postupně se rozšiřující schránkou bez sept. Lze oprávněně předpokládat, že byly získávány povrchovým sběrem na nepříliš vzdálených výchozech sedimentů spodního badenu karpatské předhlubně (např. v okolí Hrušovan n. Jevišovkou, Žabčic nebo Židlochovic). Lokality s bohatou fossilní faunou měkkýšů, mezi nimiž jsou zastoupeny i kelnatky, jsou známy také z oblasti Vídeňské pánve v širším okolí Mikulova (Kinberk, Mušlov, Sedlec, Bulhary aj.) a přilehlé části Dolního Rakouska. Rovněž na těchto lokalitách jde o výchozy mělkovodních spodnobadenských sedimentů podobného litologického charakteru jako v případě karpatské předhlubně — písčitých jílu až jílovitých písků.

2. **Válcovité** (kotoučovitě), o výšce od 3,50 mm do 5,30 mm, $\varnothing$ je 4,40 mm a průměru kolísajícím od 8,00 mm do 8,65 mm, $\varnothing$ 8,30 mm. Průměr provrtu těchto korálek se pohybuje v rozmezí od 4,00 mm do 5,70 mm, $\varnothing$ činí 4,85 mm. Celkem byly čtyři. Tři z nich se nalézaly v blízkosti

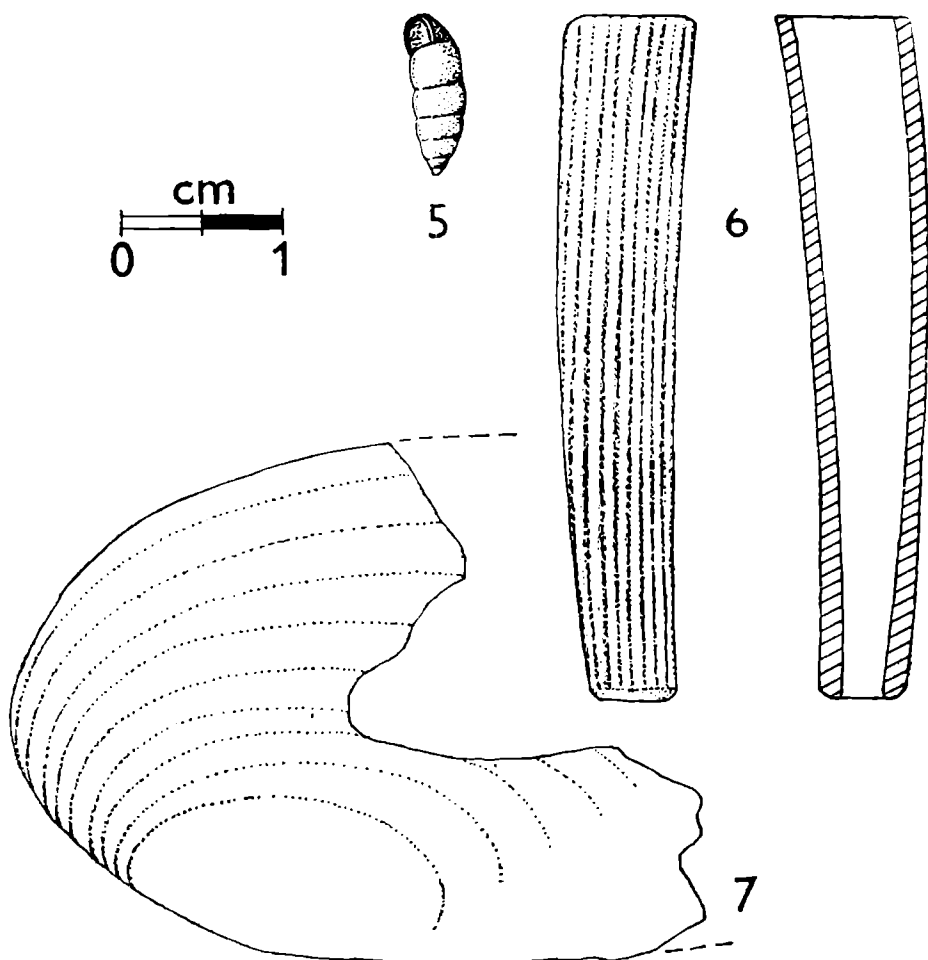
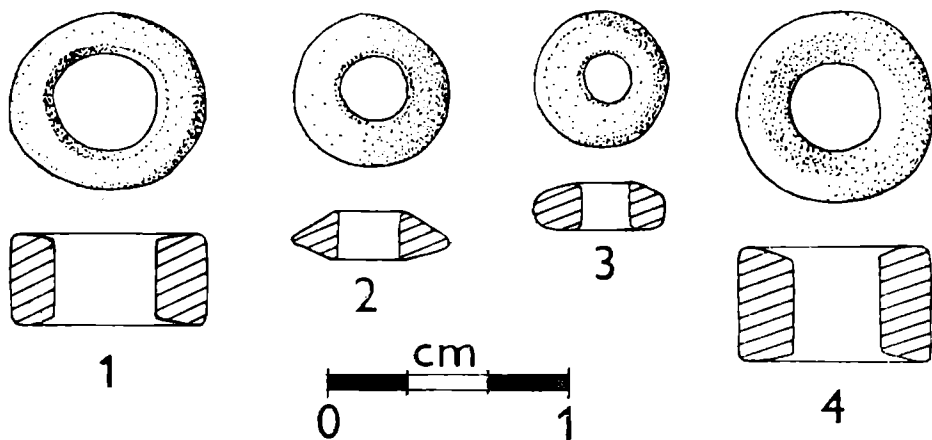

Obr. 20. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. 5 — Kostra č. I. Detail páté fáze preparace.
6 — Detail šesté fáze preparace.

laterálního konce pravé claviculy, jeden z nich byl dislokován mimo skelet. Tyto korálky jsou kostěné (obr. 21 : 1, 4).

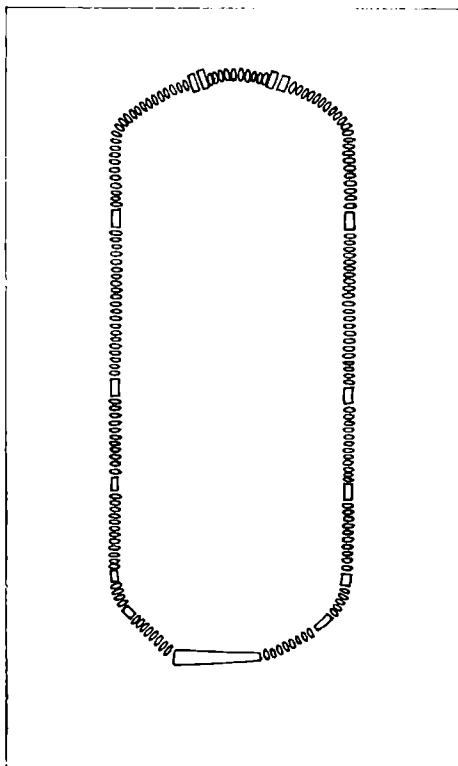
3. Diskovité, tenkostěnné (tloušťka stěn 1,2—1,5 mm), s vnějším povrchem zkoseným do břitu (66 ks) či zaobleným (54 ks) (obr. 21 : 2, 3). Celkem bylo napočítáno 184 ks těchto korálků (u některých z nich dnes nelze určit tvar vnějšího povrchu). Jejich průměr kolísá v hodnotách od 4,20 mm do 7,00 mm, $\varnothing$ je 5,60 mm; výška korálků se pohybuje od 3,50 mm do 5,30 mm, $\varnothing$ je 4,40 mm; průměr provrtu je 1,60 mm až 3,45 mm, $\varnothing$ je 2,50 mm. Převážný počet těchto kamenných korálků je bílé barvy, menší část (15 ks) korálků, více méně pravidelně rozmístěných mezi bílými, má barvu světle až tmavě modrozelenou. Korálky byly hustě naskládány vedle sebe (původně zřejmě navlečené na šňůru).

Celkově byl náhrdelník složen ze 199 korálků, z toho bylo 184 ks kamenných, 11 ks ze schránek kelnatek a 4 ks byly kostěné. Rozmístění jednotlivých druhů korálků je patrné z obr. 23, 24. Jejich předpokládané uspořádání v náhrdelníku je zřejmé z rekonstrukce provedené na obr. 22.

Obr. 21. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Příklady druhů korálek a ozdob z náhrdelníku. 1 — Válcovitý kostěný korálek. 2 — Diskovitý korálek s povrchem zkoseným do břitu. 3 — Diskovitý korálek s povrchem zaobleným. 4 — Válcovitý kostěný korálek. 5 — Ulita gastropoda. 6 — Korál trubicovitého tvaru. 7 — Miska mlže.

Obr. 22. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Přibližná rekonstrukce korálkového náhrdelníku sestaveného ze 199 koráleků.

PETROGRAFICKÁ A GEOCHEMICKÁ CHARAKTERISTIKA KAMENNÝCH KORÁLKŮ

Za účelem přesnější identifikace suroviny kamenných koráleků a stanovení její proveniencie byly odebrány tři vzorky, a to korálek č. 172 (modrozelený), korálek č. 122 (bílý) a korálek č. 127 (světle modrozelený). Z těchto vzorků byly zhotoveny výbrusy pro pozorování v polarizačním mikroskopu. Kromě toho byly provedeny spektrální analýzy (tab. II). Pro přesnější ověření charakteru suroviny koráleků byl pořízen Rtg-záznam, který jednoznačně prokazuje přítomnost jílového minerálu a křemene (tab. III).

Všechny tři studované korálky odpovídají svým petrografickým charakterem i minerálním složením jílovcu s podružnou příměsí prachových částic. Relativně nejvyšší podíl prachových částic obsahuje bílý korálek.

Z minerálních zrn lze identifikovat křemen (ve vzorcích č. 127 a 122), turmalín (ve vzorcích č. 127 a 172), epidot (ve vzorku č. 172), chlority a jejich shluky dosahující velikosti až 0,12 mm, ve vzorku č. 127 se vyskytují ojedinělé živce, všechny

tři vzorky mají podstatný podíl jílových minerálů (tab. II). Ojedinele se setkáváme se zrnky limonitu a hematitu.

Velikost zrna se u křemene pohybuje v rozpětí od 0,08 do 0,001 mm. Křemen je ostrohranný, čirý, bez uzavření. Velmi podružně jsou zastoupené zaoblené živce, obvykle zakalené produkty druhotné přeměny — kaolinizace. Jejich velikost nepřesahuje 0,02 mm. Hnědé, silně pleochronické sloupečky turmalínu jsou ve studovaných vzorcích vzácné. Dosahují velikosti 0,02 mm, bývají obklopeny jílovou hmotou. Epidot tvoří izolovaná zrna či jejich velmi drobné shluky. Je slabě žlutozelený, pleochroický. Velikost zrna se pohybuje od 0,003 do 0,02 mm. Zelené, jemně lupenité chlority jeví téměř nezatelný pleochroizmus, při zkřížených nikolech jsou velmi níže dvojlomné až izotropní.

Vnější okrajové partie (o mocnosti cca 0,2 mm) světle modrozeleného a modrozeleného korálku se při pozorování v mikroskopu (s jedním nikolem a velkým zvětšením) jeví jako nepravidelně slabě namodrale zbarvené. Toto zjištění bylo podnětem pro provedení alespoň semikvantitavních spektrálních analýz suroviny korálků, jejichž výsledky jsou shrnuty v tabulce č. II. Výsledky spektrální analýzy. Očekávané údaje o rozdílném zastoupení barvicích prvků v jednotlivých vzorcích z ní však nelze určit.

TAB. II. VÝSLEDKY SPEKTRÁLNÍ ANALÝZY

	X0 %	X %	0.X %	0.0X %	< 0.0X %	?
Korálek č. 172 modrozelený		Si		Cu, Fe	Ag, Mg, Mn Ni, Sb	Al, B Ca, Pb Sr, Ti
122 bílý	Si	Al, Ca Mg, Ti	Fe, K	Cu, Mn Na, Sb	Ag, B, Co Cr, Ni, Pb Zr	Ba, Bi Sr
127 slabě modrozelený	Si	Al, Ca Fe, Mg Ti	Cu, K Na	Cr, Mn Ni, Sb Sr	Ag, B, Co Pb, V, Zr	Ba, Sr

TAB. III. RENTGENOGRAFICKÝ ZÁZNAM KORÁLKU Č. 127
(ANALÝZA SE SKLEM)

3		ILLIT		KŘEMEN		ORTOKLAS	
I	d	I	d	I	d	I	d
25	1.0030	80	0.99				
8	0.4991	60	0.49				
25	0.4489	100	0.446				
27	0.4243	40	0.429	35	0.426	70	0.422
5	0.3713					80	0.377
6	0.3636	50	0.365			16	0.361
110	0.3347	100	0.336	100	0.3343	100	0.331
10	0.3102	50	0.310				
4	0.3028					50	0.299
8	0.2560	100	0.257			30	0.2571
8	0.2461	50	0.245	12	0.2458		
7	0.2281			12	0.2282		
4	0.2242	50	0.224	6	0.2237		
9	0.2122	60	0.214	9	0.2128	11	0.2125
15	0.1992	60	0.1992				
10	0.1818			17	0.1817		
4	0.1672			7	0.1672	6	0.1674
4	0.1626					7	0.1628
8	0.1541			15	0.1541		

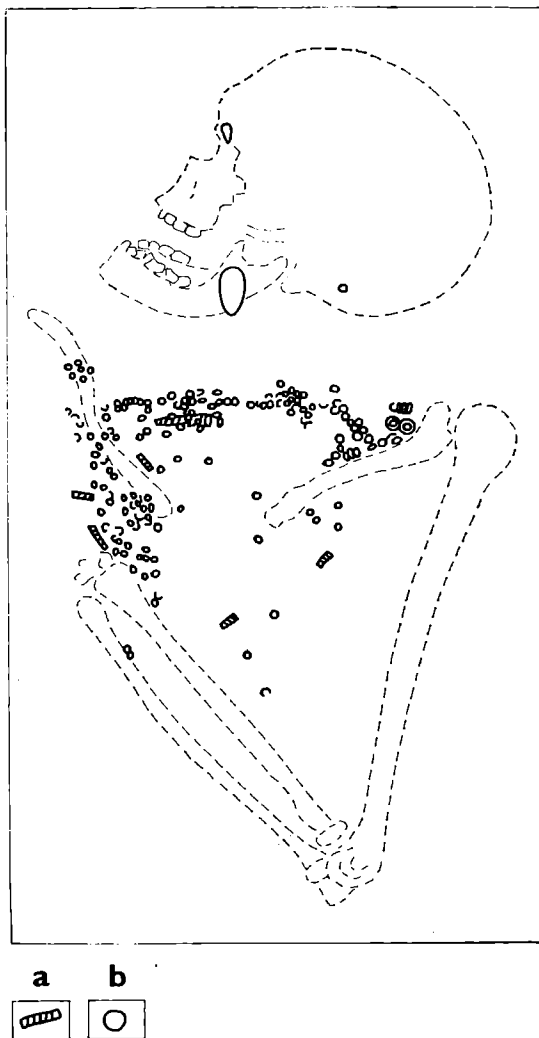
Jestliže budeme předpokládat, že modrozelené korálky byly v době svého zhotovení výrobcem uměle barveny, mohli bychom hledat řešení snad v použití organického barviva, které do povrchové části porézního jílovce snadno vnikalo, které ale nelze pomocí polarizačního mikroskopu zjistit. Druhotné zbarvení korálek, k němuž mohlo dojít postupem času v určité části prostředí, v němž byly korálky uloženy, musíme vyloučit s ohledem na pravidelné rozmístění zelenomodrých korálek v náhrdelníku mezi korálky bílými. Možnosti druhotného zbarvení odporuje i zjištěné husté nahloučení korálek vedle sebe (korálky se často vzájemně dotýkají).

Bílé korálky, které v náhrdelníku dominují, jsou zhotoveny ze suroviny přírodní (nebarvené), reprezentované původně světle zbarveným (bělavým až šedobílým), po navětrání v prostředí hrobu bílým jílovcem, jehož provenienci nelze doložit. Snad by bylo možno za zdrojovou oblast suroviny považovat flyš Karpatské soustavy, kde jsou tercierní (paleogenní) jílovce vázány na peltické vývoje ve vnějším flyšovém pásmu na východní a jihovýchodní Moravě. V této rozsáhlé oblasti se jílovce vyskytují v různě mocných polohách, střídajících se s pískovci nebo prachovci. Pevné (dostatečně zpevněné) jílovce, které by mohly poskytnout surovinu ke zhotovení korálek jsou zastoupeny např. v račanské jednotce magurského flyše, vystupující v pohoří Chříby, které se rozkládá zhruba 75 km vzdušnou čarou na severovýchod od lokality Těšetice-Kyjovice.

Pokud hledáme analogie k nálezům korálkového náhrdelníku z Těšetic-Kyjovic, musíme se vzhledem k ojedinělosti celku zaměřit na celé období starší doby bronzové.

Kostěné korálky

Tento typ korálek patří na Moravě i na okolních územích k nejrozšířenějším. První nálezy pocházejí již z konce minulého století z Příkaz (WANKEL 1889), kdy zde byl odkryt hrob, ve kterém se vyskytly válcovité kostěné korálky. Další obdobný nález pochází z Drahlova (KOVÁŘOVÁ 1928), přičemž byl tento celek zařazen do únětické kultury. Revizi a nové datování pak provedl J. Ondráček při vydělení tzv. „měranovicko-nitranského typu“ na Moravě (ONDRÁČEK 1965). Největší výskyt korálek tohoto typu pak zaznamenáváme právě na pohřebišti nitranské skupiny v Holešově (ONDRÁČEK 1972; ONDRÁČEK-ŠEBELA 1985). Z období protoúnětické, únětické kultury a věteřovské skupiny je pak výskyt kostěných korálek spíše zvláštností. Stejnou situaci zaznamenáváme i na Slovensku, kdy se i zde v rámci nitranské skupiny setkáváme s masivní přítomností válcovitých korálek z parohoviny (VLADÁR 1973). Je to především pohřebiště v Branči. V letech 1961–1962 zde bylo objeveno na 237 hrobů nitranské skupiny a 46 hrobů na úněticko-maďarovském pohřebišti. Korálky zmiňovaného typu se pak nacházely v 74 hrobových celcích ze všech hrobů na obou pohřebištích, z větší míry však na pohřebišti nitranské skupiny.

Obr. 23. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Celkové rozložení korálek v náhrdelníku, zvýrazněny jsou korálky z organického materiálu (a - korálky z kelnotek, b - kostěné korálky).

Trubicovité korálky

Tento typ korálek vyrobený ze schránek měkkýšů fosilní třídy Scaphopoda je také, i když méně, běžnou součástí inventáře na pohřebištích z počátku starší doby bronzové (ONDRÁČEK-ŠEBELA 1985; VLADÁR 1972).

Kamenné korálky

Nejvýraznější částí náhrdelníku z Těšetic-Kyjovic jsou kamenné korálky. Jak potvrdily již výše uvedené výsledky rozborů, jedná se surovinově o jílovec z oblasti Chřibů. Je zajímavé, že z celé starší doby bronzové známe tyto tvarové typy korálek, u kterých však byla jako materiál určena fajáns (VLADĀR 1972; TOČÍK 1964). Pomineme-li výrobní surovinu, souhlasí mezi nálezem z Těšetic-Kyjovic a jinými nálezy ze středoevropského prostoru jak zbarvení (od bělavé do zelenomodré až temně modré), tak i rozměry (jak vnějšího průměru, tak i průměru provrtu), nehledě na to, že souhlasí i obě tvarové varianty těchto korálek. Podrobně publikoval problematiku fajánsových korálek A. Harding (HARDING 1971). Ve svém článku vyděluje sedm typů či variant korálek, přičemž pro nález z Těšetic-Kyjovic jsou důležité dva typy a to anulární a fasetované, které se dají ztotožnit s námi určenými typy diskovitých korálek se zaobleným povrchem a povrchem zkoseným do břitu. Zcela se však vytrácí v jeho článku bílá složka korálek, která v Těšeticích-Kyjovicích převažuje, ale nicméně ji uvádí A. Točík v hrobech č. 4 a 29 z Bánova (TOČÍK 1964). Celková kumulace této varianty korálek je pak velmi nápadná (HARDING 1971). Jejich rozšíření zaznamenáváme od Švýcarska, kde máme zastoupeny velké anulární varianty, přes celou Evropu od S k J, od Polska po bývalou Jugoslávii až na V po J Rusko (oblast Donu). Největší počet pak registrujeme v oblasti Moravy, Slovenska a Maďarska (HARDING 1971). Zajímavé jsou dva aspekty: 1. malé lokální skupiny nálezů, což svědčí o pravděpodobném lokálním výrobním centru (HARDING 1971; TOČÍK 1964); 2. že distribuce leží hlavně podél Dunaje a jeho přítoků (HARDING 1971).

Nálezy v J Rusku a Polsku se vyskytují v rámci mierzanowické skupiny. V Rusku se setkáváme s anulární variantou na lokalitě Kolpiec, Drogobych; v Polsku pak na lokalitě Skomorochy Male. Z Moravy jsou známe nálezy těchto korálek z nitranského pohřebiště v Holešově (ONDRÁČEK-ŠEBELA 1985), z protoúnětického pohřebiště z Maref (ONDRÁČEK 1967) a dále z klasické fáze únětické kultury z lokalit Horní Duna-jovice, Jiřikovice a Kyjovice (HARDING 1971). Z poslední doby je to pak nález pohřbu ženy z Moravské Nové Vsi, která měla v oblasti krku korálky stejného typu (STUHLÍK-STUHLÍKOVÁ, v tisku). Z Čech známe pouze jeden případ těchto korálek, a to z Polep (HARDING 1971). Naproti tomu ze Slovenska je těchto nálezů daleko více. Na počátku doby bronzové je to ve dvou oblastech, na jedné straně v oblasti nitranské skupiny (Branč, Čierny Brod, Nitra-Čermán, Veľký Grob, Výčapy-Opatovce) a v oblasti koštianské skupiny (Košice, Košfany). V mladší části starší doby bronzové je pak výskyt těchto korálek zaznamenán v období maďarovské kultury (Veľký Grob). V jižních oblastech se tento typ korálek vyskytuje již méně (např. Maďarsko-Obéba, Pitvaros; Rumunsko-Brailita).

Korálkový náhrdelník jako celek, se zvláštním ohledem na kamenné diskovité korálky, pak můžeme řadit jako jeden z nejmladších celků tohoto charakteru na našem území. Chronologicky byl celý objekt

Obr. 24. Těšetice-Kyjovice, okr. Znojmo. Celkové rozložení korálek v náhrdelníku, zvýrazněny jsou kamenné korálky (a - bílé, b - modrozelené).

ztotožněn s věřeovskou skupinou. Jasně analogie vidíme u kostěných korálek a u korálek z kelátek, které jsou identické s celky z počátku starší doby bronzové. Problémem zůstávají kamenné korálky, u kterých máme zcela analogické doklady z valné části střední a východní Evropy, ale nelze je ztotožnit surovinově. Hlavní výskyt fajánsových korálek zaznamenáváme na počátku starší doby bronzové v období nitranské skupiny a můžeme jejich výskyt spojit s východními proudy, které na naše území pronikají na počátku starého bronzu. Těšetický nálezy by tedy mohl být interpretován jako imitace fajánsových korálek s tím, že modrozelené zbarvení několika z nich vedlo výrobce k téměř

dokonalému napodobení fajánsových předloh. Nálezy těchto celků koralů jsou v únětické kultuře a věteřovské skupině v prostoru Moravy ojedinělým prvkem a proto můžeme nález z Těšetic-Kyjovic řadit k významným celkům dokládajícím kontinuitu a přetrvávání těchto východních vlivů až na samý závěr starší doby bronzové.

ANTROPOLOGICKÉ A OSTEOLOGICKÉ NÁLEZY V OBJEKTU Č. 387

Kostra č. I. náležela dospělé ženě, dle stavu obliterace švů lebečních a stupně zubní abrazy zemřelé ve věku 25—30 let. Lebka je gracilní, postkraniální skelet má nezvykle robustní charakter a výrazné drsnatiny po svalových úponech. Výška její postavy byla vypočtena na 165 cm, tedy středně vysoká.

Kostra č. II — nedospělá žena juvenilního věku. Nepřirostlé epifyzy na postkraniálním skeletu, stav prořezání zubů, určují věk zemřelé dívky na 17 let.

Kostra č. III — juvenilní jedinec, chlapec, který zemřel ve věku 13 let.

Kostra č. IV — neúplně zachovalé pozůstatky novorozence zemřelého v stáří 3 měsíců.

U kosterních pozůstatků, u všech jedinců nebylo zjištěno jakékoliv kostní onemocnění nebo anomálie. Vzhledem k rozsahu a zaměření tohoto sdělení podrobná studie kosterního materiálu bude zveřejněna v antropologické literatuře. Je nutné provést analýzu a srovnání nálezu H 16 z objektu č. 387 s dosavadními nálezy z Moravy tak, jak to výjimečnost tohoto nálezu vyžaduje.

Z osteologických nálezů zde byla nalezena celá kostra dospělého psa. Jednotlivé izolované kosti zvířecí z ovce (*Ovis aries*), krávy (*Bos taurus*) a prasete (*Sus scrofa domestica*) mají charakter pouze potravních zbytků. Veškeré osteologické nálezy jsou nálezy pozůstatků nedospělých juvenilních zvířat, žádná z kostí neměla přirostlou epifyzu. Nejpočetnější jsou zastoupeny nálezy kostí z prasete: lebka s dolní čelistí, část obratlů, žeber, pánev a jednotlivé kosti z přední a zadní končetiny. Velmi zajímavý je nález opracovaného radia z levé přední končetiny (obr. 9 : 2). Levý radius byl podélně ořezán, nejvíce ve střední části téměř o 4 mm. Na podélném ořezání jsou nepravidelné příčné drobné jemné řezy.

SOUHRN

Dosavadní nálezy hromadných pohřbů v sídlištních jamách ze starší doby bronzové na Moravě nejsou početné. Rozdílnosti nálezových okolností a způsobu pohřebního ritu je potřeba věnovat zvláštní pozornost. V sídlištních jamách bývají řádně pohřbeni jedinci (ve skrčené poloze), ale i jedinci, kteří jsou do jam jen pohoženi. Nezanedbatelným faktem je i to, že do jam jsou záměrně vhazovány velké kameny, keramické

nádoby, zlomky keramiky, celé kostry zvířat, ale i jednotlivé kosti zvířecí (potravní zbytky). Důležité také je rozlišit u jednotlivých jam postup, jakým se odehrávalo pohřbívání nebo obětování pohřbených. V jakém pořadí byli jedinci do jam vhazováni a v jakém časovém rozpětí byly jámy zasypány.

Hromadný pohřeb ze starší doby bronzové s pozůstatky čtyř lidských koster s kostrou psa a různých kostí zvířecích je studovaný objekt z Těšetic-Kyjovic z roku 1991 (obr. 4 : 2). Na dno jámy byla pohřbena ve skrčené poloze žena zdobená korálkovým náhrdelníkem (199 korálků). Kostra nebyla bezprostředně zasypána, neboť její dolní polovina těla byla rozrušená. Současně s kostrou ženy byly do jámy pohoženy další dva jedinci, téměř o 40—70 cm nad dnem jámy. Tento fakt potvrzuje skutečnost, že kostra (č. II), která se nacházela ve vyšší úrovni (40 cm nad dnem jámy) měla oddělené (levé) chodidlo, které bylo nalezeno téměř u dna jámy (obr. 8 : 2). Jedná se tedy o pohřbení, nebo obětování, které se odehrálo současně s kostrou ženy zdobenou korálky (I).

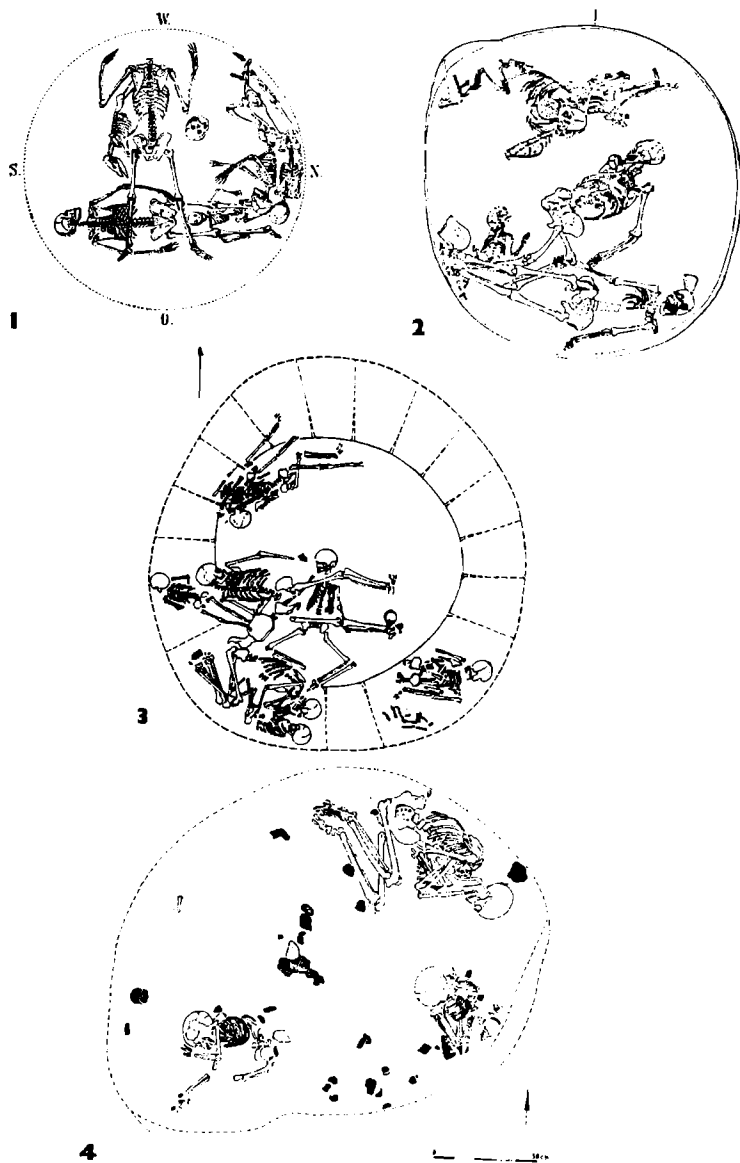
V horní části byl do jámy naházen kamenný zával (obr. 4 : 1). Na dně jámy, ale i v průběhu jejího zasypávání byly do jámy záměrně házeny velké kameny. Jeden z kamenů byl vhozen na dolní končetiny kostry chlapce (č. III), tím bylo zachováno anatomické uložení nohou. Kostra nebyla zasypána okamžitě, což je patrné na pravé noze tohoto jedince. Fibula — kost lýtková je odsunuta od tibie do tvaru obráceného „V“, (obr. 6 : 2) tedy uvolněná z vazivového spojení, což nemohlo nastat bezprostředně po smrti. Tuto okolnost potvrzuje i narušené uložení lebky, která ležela oddělená od těla temenem dolů (obr. 6 : 1). Ve vzdálenosti 15 cm od ní se nacházela dolní čelist, uložená na své bázi (obr. 7 : 1). Horní část skeletu byla rozptýlena po obvodu jámy. V nádobě uložené u stěny za hlavou kostry č. II byly nalezeny pozůstatky nemluvněte č. IV (obr. 5 : 2). Další části kostry byly rozptýleny po obvodu jámy (obr. 7 : 1 /označení vpravo/ : 2), v místě největšího rozrušení, které bylo způsobené dodatečně, v průběhu zasypávání jámy.

Jako součást tohoto pohřbu byla v pořadí poslední vhozena do jámy kostra psa (obr. 5 : 1, 2), která ležela v nejvyšší úrovni jámy ve výšce 70 cm.

Nejstarší moravský nálezh pohřbu pěti jedinců v sídlištní jámě je znám z Rajhradu z roku 1872 (obr. 25 : 1). Zvláštností tohoto pohřebního ritu jsou stopy násilí na kostře muže ležícího na břiše, jehož lebka (patrně záměrně oddělená) ležela v blízkosti pánve. Na levé straně, podél těla muže ležela kostra selete. Datování rajhradského nálezu není přesné, neboť zde byla nalezena keramika širšího kulturního zastoupení (neolit-bronz), nálezhové okolnosti mají určité rysy odpovídající charakteru pohřebního ritu starší doby bronzové. Autor nazval tento objekt obětištěm vzhledem k nezvyklé hloubce uložení koster (6 m), a záměrnému pohřbení (obětování) více jedinců (WANKEL 1873).

Nález z mělké mísovité jámy rámcově datovaný do starší doby bronzové s kostrami šesti jedinců byl odkryt na Blučině (obr. 25 : 2) v roce 1962 (LUDIKOVSKÝ 1963); uložení koster bylo nepravidelné, přesnější interpretace nálezhových okolností nebyla publikována.

Obr. 25. Hromadné pohřby v sídlištních jamách na Moravě. 1 — Rajhrad 1872. 2 — Blučina 1962. 3 — Velké Pavlovce 1981. 4 — Hulín 1988.

Narušený trojhrob v jámě byl odkryt v roce 1968 v Přerově, datovaný věteřovskou keramikou. Zvláštností u tohoto nálezu byl způsob uložení na uměle upraveném dně jámy, které bylo v mocnosti 8—15 cm pokryto vrstvou říčních škeblí, jimiž byly posypány i kostry uložené ve skrčené poloze (JAŠKOVÁ 1970).

Nález osmi koster v sídlištní jámě je znám z Velkých Pavlovic z roku

1981, datovaný věteřovskou keramikou (obr. 25 : 3). Dvě kostry ležely ve skrčené poloze, v nepravidelné poloze ležela jedna kostra. Pět koster bylo do jámy pohozeno (STUHLÍKOVÁ-STUHLÍK-STLOUKAL 1985).

Trojhrob v sídlištní jámě byl nalezen v roce 1988 v Hulíně (obr. 25 : 4). Na dně jámy ležela ve skrčené poloze kostra dospělého muže a dítěte. V silně skrčené poloze zde byla pohozena kostra malého dítěte svázaného do kozelce (DOČKALOVÁ 1992).

Ve všech dosud odkrytých sídlištních jamách vždy nacházíme pohřbené nebo pohozené dospělé jedince s dětmi. Spolu s lidskými pozůstatky jsou výjimečně do jam pohozeny celé kostry zvířat, a izolované různé kosti zvířecí mající charakter potravních zbytků.

Většina antropologických pozůstatků věteřovského lidu z Moravy pochází z jednotlivých kostrových hrobů, nebo nálezů ze sídlištních jam s jedním nebo více jedinci. Doposud nebyla nalezena rozsáhlejší pohřebiště věteřovské skupiny na Moravě; jejich absence prozatím není objasněna (STUHLÍKOVÁ 1990).

PŘEHLED VÝSKYTU NÁLEZŮ V SÍDLIŠTNÍCH JAMÁCH

	muži	ženy	juven. + děti + novorozené	zvířata	pohřbení	pohození	nepravidel.
Rajhrad	1	1		sele	3	1	1
Blučina	1	2	3		2	3	1
Přerov		1	1 1		3		
Velké Pavlovice	1	1	6		2	5	1
Hulín	1		2	kráva	1	1	1
Těšetice		1	1 1 1	pes k. prase kráva ovce	1	2	1

ZÁVĚR

I když dosavadní známé hromadné nálezy ze sídlištních jam na Moravě nejsou početné, mají jeden společný znak. Jedná se vždy o pohřbení dospělých jedinců s dětmi, případně se zvířaty. Příčina násilného úmrtí v těchto případech nebyla prokázána, s výjimkou Rajhradu, kde se autor domnívá, že na kostře muže jsou stopy násilí. Tato skutečnost však není přesně doložena.

Jednotlivé nálezy takto pohřbených nebo obětovaných jedinců z věteřovské kultury nejsou známé jen na Moravě. Ze Stillfriedu z Dolního Rakouska je známý nález z roku 1976, jehož první zpracování publikoval Breitinger v roce 1980, druhé Felgenhauer et al. v roce 1988. Na tomto starobronzovém nalezišti bylo nalezeno sedm jedinců (muž, dvě ženy, čtyři děti) záměrně vhozených do sídlištní jámy.

Motivace hromadných pohřbů v sídlištních jamách je pro nás stále záhadná. Otevřenou zůstává otázka jejich příčiny i případná problematika společenských a ekonomických vztahů. Věteřovský nález z Těšetic-Kyjovic není ojedinělým, pouze výjimečným případem hromadného pohřbu ze starší doby bronzové.

LITERATURA

- BREITINGER, E. 1980: Skelette aus einer späturnenfelderzeitlichen Speichergrube in der Wallburg Stillfried an der March, N. Ö., Forschungen in Stillfried 4, Veröff. österr. Arbeitsgem. f. Ur- u. Frühgeschichte XII/XIV, 107—142.
- DOČKALOVÁ, M. 1992: Věteřov triple burial from Hulín, Anthropologie XXX, 75—89.
- FELGENHAUER, F. et al. 1988: Stillfried, Archäologie — Anthropologie, Stillfried.
- HARDING, A. 1971: The earliest Glass in Europe, AR XXIII/2, 188—200.
- JÁŠKOVÁ, M. 1970: Trojhrob věteřovské kultury v Přerově, PV za rok 1968, 20.
- KOVAROVÁ, L. 1928: Únětický nález v Drahlově, ČVMSSO XL, 195.
- LUDI KOVSKÝ, K. 1962: Výzkum keltského pohřebiště v Blučíně (okr. Brno-venkov), PV za rok 1962, 44—45.
- LORENCOVÁ, A. - BENEŠ, J. - PO DBORSKÝ, V. 1987: Těšetice-Kyjovice 3. Únětické pohřebiště v Těšeticích-Vinohradech, Brno (Spisy UJEP).
- ONDRÁČEK, J. 1963: Nálezy měřanovicko-nitranského typu na Moravě, AR XV, 405—415.
- ONDRÁČEK, J. 1967: Moravská protoúnětická kultura, S1A XV-2, 389—446.
- ONDRÁČEK, J. - STUHLÍKOVÁ, J. 1982: Věteřovské sídliště v Budkovicích, Fontes Archaeologiae Moravicae XVI.
- ONDRÁČEK, J. - ŠEBELA, L. 1985: Pohřebiště nitranské skupiny v Holešově, Studie muzea Kroměřížska.
- STUHLÍK, S. 1987: Únětické pohřebiště v Mušově, Studie AÚ ČSAV/2.
- STUHLÍK, S. - STUHLÍKOVÁ, J.: Pokračování výzkumu v Moravské Nové Vsi (okr. Břeclav), PV za rok 1992, v tisku.
- STUHLÍKOVÁ, J. - STUHLÍK, S. - STLOUKAL, M. 1985: Ein Věteřov-Massenbegräbnis aus Velké Pavlovice, Anthropologie XXIII/1, 51—68.
- STUHLÍKOVÁ, J. 1990: Otázky pohřebního ritu moravské věteřovské skupiny, Pravěk a slovanské osídlení Moravy. Sborník k 80. narozeninám J. Poulíka, Brno, 146—156.
- TOČÍK, A. 1964: Novšie nálezy zo staršej doby bronzovej na juhozápadnom Slovensku, ŠZ AÚ SAV 13, 127—156.
- VLADĀR, J. 1973: Pohrebiská zo staršej doby bronzovej v Branči, Bratislava.
- WANKEL, H. 1873: Eine Opferstätte bei Raigern in Mähren, Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien, III. B. Nr. 3—4, 75—94.
- WANKEL, J. 1889: Náκλο a Příkazy na Moravě, ČVMSSO VI, 49, 97.

SELTENER FUND EINER MEHRFACHEN BESTATTUNG IN EINER SIEDLUNGSRUBE DER ÄLTEREN BRONZEZEIT IN TĚŠETICE-KYJOVICE, BEZ. ZNOJMO

Im Laufe der systematischen Erforschung des neolithischen Siedlungsplatzes in Těšetice-Kyjovice entdeckte man im Jahre 1991 eine aussergewöhnliche Bestattung mehrerer Individuen (H 16) in einer Grube der älteren Bronzezeit. Im Objekt No. 387 stiess man auf ein mit einem Halsband (199 Perlen) dekoriertes Skelett einer erwachsenen Frau, ferner auf zwei Skelette juveniler Individuen und Skelettreste eines neugeborenen Kindes. Zusammen mit diesen menschlichen Überresten befanden sich in der Grube ein Hundeskelett (*Canis familiaris*) undisolierte Knochen von Schwein (*Sus scrofa domestica*), Rind (*Bos taurus*) und Schaf (*Ovis aries*). Das Objekt No. 387 lag im Ostteil des Sektors A 4 in einem Raum, wo neolithische Siedlungsreste vorherrschen. Die Grube 387 hatte in der Mündung zur Oberfläche einen fast kreisförmigen Grundriss von 154 cm Durchmesser. Im mittleren Teil erweiterten sich konisch die Wände auf 200 cm und am Grunde bis auf 265 cm. Der Form nach handelte es sich um ein charakteristisches Siedlungsobjekt aus der älteren Bronzezeit.

Die Besonderheit dieses Fundes liegt in der absichtlichen Bestattung oder dem Opfer mehrerer Individuen in einer Grube. Die Motivation solcher Massenbestattungen in Gruben bleibt rätselhaft. Offen bleibt auch die Frage ihrer Ursachen sowie etwaige Problematik der sozialen und ökonomischen Beziehungen. Dieser der Věteřov-Kultur angehörige Fund von Těšetice-Kyjovice ist nicht ein Einzelfall von Massenbestattungen aus der älteren Bronzezeit. Isolierte Funde von bestatteten oder geopfert Individuen in Gruben der Věteřov-Kultur sind nicht nur aus Mähren, sondern auch aus Niederösterreich bekannt.

Die bestattete Frau trug am Hals eine schmuckvolle Perlenkette. Die grössten kegelförmigen Perlen wurden aus Gehäusen der fossilen Molluskenklasse Scaphoda hergestellt. Scheibenförmige Perlen sind aus Knochen und die grösste Anzahl bilden diskoidale Perlen aus kalkhaltigem Mergel. Die Mehrzahl davon ist weiss, ein kleiner Teil blaugrün. Die Fossilien sind örtlicher Herkunft, sie stammen aus Sedimenten des Unteren Badens, welche in der näheren Umgebung der Fundstelle an den Tag treten. Das Herkunftsgebiet des Rohstoffes für Steinperlen kann man im Raume des Chřiby-Gebirges in Mitteloř-Mähren voraussetzen, wo Mergel des karpathischen Fylsches vorkommen.

